

УНИВЕРСИТЕТ ЗА НАЦИОНАЛНО И СВЕТОВНО СТОПАНСТВО

ЮРИДИЧЕСКИ ФАКУЛТЕТ

Велко Цанков Джилизов

**Имуществената отговорност на банките за неразрешени
платежни операции в електронна среда**

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т

**на дисертационен труд
за получаване на образователна и научна степен “доктор”**

София 2025 г.

УНИВЕРСИТЕТ ЗА НАЦИОНАЛНО И СВЕТОВНО СТОПАНСТВО

ЮРИДИЧЕСКИ ФАКУЛТЕТ

Велко Цанков Джилизов

**Имуществената отговорност на банките за неразрешени
платежни операции в електронна среда**

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т

**на дисертационен труд
за получаване на образователна и научна степен “доктор”**

**Научен ръководител:
Доц. д-р Вълчин ДАСКАЛОВ**

**Рецензенти:
проф. д-р Камелия КАСАБОВА
проф. д-р Валери ДИМИТРОВ**

София 2025 г.

Защитата на дисертационния труд ще се състои на 22 януари 2026 г. от 15.00 ч. в заседателна зала № 2032А на УНСС на открито заседание на научното жури. Материалите по защитата са на разположение на интересуващите се в библиотеката на Юридическия факултет на УНСС.

I. ОБЩА ХАРАКТЕРИСТИКА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

1. Значимост на изследването

Липсва цялостно и систематично изследване на имуществената отговорност на банките за неразрешени платежни операции, особено в електронна среда. Бурното развитие на новите технологии, особено след пандемията с COVID-19, откри нови невиджани хоризонти пред развитието на платежните услуги. Възникнаха нови и непознати рискове пред платежните системи, като например, рисковете от кражба на електронна самоличност, различни кибер рискове, свързани с трансфера на данни.

Банките се оказаха в среда на електронни разплащания с експоненциално нарастваща скорост в глобалната мрежа, изправени пред силната конкуренция на нови, високотехнологични и слабо регулирани участници в платежния процес. В условията на отворена платежна инфраструктура, лесно достъпна от различните краища на света и предоставяща още по-лесен достъп пряко до авоарите на техните клиенти, въпросът за имуществената отговорност за неразрешени платежни операция придобива ново и качествено различно значение както за самите банки, така и за техните клиенти.

От друга страна, нормативната уредба на имуществената отговорност на банките за неразрешени платежни операции става все по-строга и все по-трудна за разбиране и прилагане, особено през призмата на дихотомията „деликтна“ – „договорна“ отговорност. След две платежни директиви и множеството актове на национално ниво, отново тече процес по приемане на нова, трета платежна директива в съчетание с нов европейски регламент, в чийто фокус отново е имуществената отговорност на банките за неразрешени платежни операции.

Предвид динамиката в развитието, както на платежните услуги и платежна инфраструктура, така и на правната им рамка, спокойно може да се каже, че холистичното и задълбочено изследване на правната природа на имуществената отговорност на банките за неразрешени платежни операции е доста закъсняло. Настоящото изследване си поставя скромната задача поне с малко да помогне за наваксване на това изоставане.

2. Предмет, цели и задачи на изследването

Предмет на дисертационния труд е имуществената отговорност на банката за неразрешени електронни платежни операции, когато банката обслужва засегнатата от операцията сметка на платеца. Работата доказва, че тази отговорност по своята същност принадлежи към категорията на гражданскоправната отговорност и към нея субсидиарно

следва да се прилагат гражданскоправните норми на българското законодателство, но само когато не накърняват заложените в европейското право специални цели и полезно действие на института на отговорността. Наличието на пълна хармонизация на европейско ниво е в основата на института на отговорността като самостоятелен и специален при разпределянето на риска от неразрешени платежни операции в електронна среда. Хармонизираната уредба на отговорността дава основание за търсене на паралели в правоприлагането между българските съдебни органи и съдебните органи в други европейски държави (основно Франция и Италия). На тази основа, както и с оглед изведените специфични белези на охраняваните от отговорността обществени отношения, са направени редица предложения *de lege ferenda*.

Въпреки, че отговорност за неразрешени платежни операции носят и други доставчици на платежни услуги, настоящото изследване е фокусирано само и единствено върху банката, която обслужва засегнатата от неразрешената платежна операция сметка. Отговорността за неразрешени платежни операции на платежните институции и дружествата за електронни пари само е спомената, без да бъде изследвана задълбочено. Причината е, че те са сравнително нови участници в платежния процес и за тяхната отговорност няма достатъчно натрупана практика, нито теоретични разработки, които да обосноват самостоятелното им разглеждане. От друга страна, банките традиционно извършват безкасови плащания по банкови сметки. Техните сделки и операции, вкл. платежни операции, са предмет на монографии и изследвания, както и натрупана богата съдебна практика при извършването на неразрешени платежни операции (вкл. в електронна среда).

Важен аспект на настоящата работа представлява изследването на правните отношения между банката и титуляря на банковата сметка във връзка с регистрирането на неразрешената платежна операция. Разкрити са специфичните им особености и динамика в електронна среда. Тези отношения са разгледани в по-широкия контекст на сложния комплекс от отношения в платежния процес предвид по-широкия обхват на задължението на банката за съхранение на парите по сметка, но само доколкото неизпълнението му намира изражение в появата на дефицити в сигурността на платежните инструменти и онлайн достъпа до сметката.

Настоящата работа не си поставя за задача пълното изследване на отношенията в платежния процес, нито особеностите на междубанковите разплащания, а търси „ползата“ от отговорността в тяхната охрана, *la raison d'être* от самостоятелното ѝ обособяване – новото „известно“ в нейното съдържание. Търси предимството, което отговорността дава за надеждността и стабилността на платежната система чрез ефикасно разпределение на

вредите от неразрешената платежна операция. Различните платежни системи, техните правила, участници, особености и развитие, вкл. функциите на централната банка, клиринговите къщи и другите оператори, стоят извън обхвата на изследването.

Друг основен предмет на изследване е дължимата грижа. Очертана е тънката граница на отговорността между приложимия стандарт за дължима грижа на банката като професионалист и дължимата грижа на ползвателя на платежни услуги, увреден от конкретната платежна операция. Потърсено е обяснение защо отговорността предвижда обезвреда не само при виновно поведение и неизпълнение на задълженията на банката съобразно съществуващите правила, но и при поведение, което отговаря на всички установени правила и професионални стандарти за дължима грижа. Потърсени са паралели в съдебната практика с тази във Франция и Италия. Във фокуса са случаите на хакерски, или по-точно – кречерски атаки, когато вредите са причинени на платеца от трето за платежния процес лице – кречер.

С оглед пълнота на изследването са разгледани правни конструкции, с които в миналото е свързвано правното положение на банката при регистриране на неразрешени платежни операции (изпълнението в полза на путативен кредитор, отговорността на довереника по договор за поръчка и на влогоприемателя по договора за паричен влог). Макар положението на банката при регистриране на неразрешена платежна операция вече да е различно, по отношение на нея действат все същите гражданскоправни принципи и затова е важно да се открият причините, поради които не намират приложение действалите в миналото аргументи, основани на тези принципи.

Извън предмета на настоящата разработка остава пряката имуществена отговорност за вреди, причинени на трети лица, вкл. кредитори на увредения платец. Тази отговорност има деликтен характер и е подчинена на различни правни принципи. По същата причина, извън предмета на изследването остава и отговорността на банката за вредите от неразрешени платежни операции, когато са причинени от действие или бездействие на нейни служители, представители или подизпълнители. При всички тези хипотези вредата е причинена пряко на третото лице. Увреденият платец също има качеството на трето лице спрямо съответния служител, представител или подизпълнител на банката, когато вредите са му причинени от действията на такива лица. Ако бъде реализирана, имуществената отговорност на банката за неразрешени платежни операции би изключила тази отговорност.

Не е изследвана и отговорността на банката за неизпълнени, неточно изпълнени или забавени платежни операции, вкл. поради регистрирането на неразрешена платежна операция. Макар и обусловена в някаква степен от разглежданата отговорност, тази отговорност е за платежни операции, които са разрешени, а не неразрешени. Тя също е

подчинена на различни правни принципи. За целта в изследването са направени редица отграничения, които нямат претенцията за изчерпателност. Направени са и някои предложения *de lege ferenda* за по-ясното разграничаване на двата вида отговорност.

Не са изследвани и другите видове юридическа отговорност като наказателноправната и административноправната. Споменаването на тези видове юридическа отговорност, доколкото го има, е с оглед пълнота на изследването на отговорността на банката за неразрешени платежни операции. То няма претенциите за изчерпателност.

В рамките на предмета на изследването като **основна изследователската теза** на дисертационния труд е застъпена позицията, че имуществената отговорност на банката за неразрешени платежни операции в електронна среда представлява самостоятелния вид гражданска отговорност, различна от деликтната и договорната отговорност, въпреки значителните си прилики с деликтната и особено – с договорната отговорност. Тази отговорност притежава особени характеристики, произтичащи от електронната среда и публичния интерес при предоставяне на платежни услуги на информационното общество.

Във връзка с основната теза са развити три основни хипотези:

Първата хипотеза е, че отговорността принадлежи към семейството на гражданскоправната отговорност и към нея субсидиарно намират приложение гражданскоправните норми. Въпреки договорния характер на правоотношението по откриване и водене на банковата сметка на увредения платец, изхождайки от публичния интерес при предоставяне на платежни услуги на информационното общество, вкл. надеждното и ефикасно функциониране на платежните системи, отговорността на банката за неразрешени платежни операции е самостоятелен вид гражданска отговорност, различна от договорната и деликтната отговорност.

Втората хипотеза е, че предпоставките за възникването и способите за реализирането на отговорността я определят като строга (стриктна). Отговорността предвижда бърза обезвреда в момента на регистриране на неразрешената платежна операция не само при виновно поведение и неизпълнение на задълженията на банката, но и при поведение, което отговаря на всички установени правила и професионални стандарти за дължима грижа. Основанията за освобождаване на банката от отговорност са *numerus clausus* и малко на брой, чието доказване е възложено изцяло в тежест на банката.

Третата хипотеза е, че строгата отговорност на банката за неразрешени платежни операции в електронна среда сама по себе си не представлява пречка за валидността и действието на освобождаващи клаузи, когато такива бъдат уговорени. Освобождаващите

клаузи се явяват пресечна точка между принципите на автономия на волята и свободата на договаряне от една страна, и от друга – на договорната справедливост.

Проверката на посочените хипотези преследва две **основни научни цели**: (i) извеждане на липсващите в съществуващата нормативна уредба отговори на основните за отговорността въпроси чрез правилното ѝ тълкуване и прилагане посредством подхода на реконструиране на основата на особените характеристики на отговорността; и (ii) даване на подходящи предложения *de lege ferenda*. Изпълнението на тези цели би допринесло за създаване на един систематичен правен режим, който да съответства на функциите на този вид отговорност. За постигане на горния резултат са изследвани и следните **конкретни научни задачи**:

1. Проследяване в исторически план развитието на отговорността на банката за неразрешени платежни операции.
2. Анализ на правните особености на платежните операции в електронна среда.
3. Изясняване на заложените в европейското право специални цели и полезно действие на института на отговорността за неразрешени платежни операции в електронна среда и тенденциите за неговото развитие.
4. Изследване на правните отношения между банката и платеца по електронната платежна операция съобразно уредбата на рамковия договор за платежни услуги и в по-широкия контекст на платежния процес като цяло.
5. Изясняване на правната същност на отговорността на банката за неразрешени платежни операции.
6. Анализ на предпоставките за възникване на отговорността с акцент върху специфичните задължения на банката при автентикация и авторизация на електронните платежни операции като основание за регистрирането им по банковата сметка с онлайн достъп и дължимата грижа при тяхното изпълнение.
7. Проучване на различните правни възможности за освобождаване или ограничаване на отговорността, вкл. допустимостта за договаряне и пределите на действие на освобождаващите клаузи.
8. Изследване на формите и способите за реализация на отговорността.

3. Методи на изследване

В дисертацията са използвани основно нормативния метод, чрез който се изяснява смисълът на правните норми в съответствие с мястото им в нормативния акт, както и формално-логическия и дедуктивния метод. По дедуктивен път се търси специфичното

тълкуване на общите норми, регламентиращи гражданската отговорност в българското право, и се изследва доколко и в какъв контекст съобразно европейското право е допустима приложимостта им към отговорността на банката за неразрешени платежни операции в електронна среда. За целта са проследени и систематизирани нормативните актове, съдържащи уредба на отговорността, съответно на нейните предпоставки и проявление, в процеса на техния генезис, специфика и най-често срещаните проблеми при тълкуването и прилагането им на практика.

Анализирана е относимата съдебна практика. Проучени са редица монографии и научни разработки относно застъпените от авторите им становища по различни аспекти на отговорността и характера на охраняваните от нея отношения, като е приложен метода на критичния анализ на някои теоретични виждания.

Използвани са още историческия и сравнително-правния метод. Най-често като база за сравнително-правни изследвания служи практиката във Франция, Белгия и Италия, тъй като при въвеждане на европейското право досежно отговорността на банката за неразрешени платежни операции в електронна среда законите им се доближават най-много до актуалното българско право. По същата причина в изследването като аргументи са използвани и примери от съдебната практика на тези държави. На тази база, по пътя на синтеза, са систематизирани основни категории предложения за усъвършенстване на закона *de lege ferenda* и са изведени тенденции за развитието на правната уредба на имуществената отговорност на банките за неразрешени платежни операции в електронна среда.

4. Научна новост на труда

Представеният дисертационен труд съдържа следните научни приноси:

1. За пръв път в българската правна доктрина цялостно и на монографично ниво се разглеждат и изясняват въпросите, свързани с отговорността на банките за неразрешени платежни операции в електронна среда.

2. Разкрити са отличителните белези на електронната платежна операция, свързани с по-високия риск на електронната среда, произтичащ от предоставянето на онлайн достъп до банковата сметка. Електронното плащане е отграничено от безкасовото като са предложени дефиниции на електронно плащане и електронна платежна операция.

3. Предложено е задълбочено изследване на правните отношения между банката и титуляря на банковата сметка във връзка с регистрирането на неразрешената електронна платежна операция, които се разглеждат в системата от договорни и извъндоговорни отношения между участниците в платежния процес. Обърнато е специално внимание на

централното място на банката в платежния процес, което обуславя ефикасното разпределение на вредите от неразрешените платежни операции чрез механизма на отговорността и гарантира сигурността и надеждното функциониране на платежните системи като цяло.

4. Направен е цялостен анализ на правната същност на отговорността на банките за неразрешени платежни операции в електронна среда и е обоснован извода за самостоятелния характер на този вид отговорност. Направена е съпоставка с договорната и деликтната отговорност, които намират субсидиарно приложение, когато не накърняват заложените в европейското право специални цели и полезно действие на института на отговорността. Отговорността на банките за неразрешени платежни операции в електронна среда е определена като самостоятелен вид гражданска отговорност, изкристализирал в генезиса на заложените в европейското и българското право специални цели и полезно действие на института, насочени към по-пълна защита на публичния интерес в електронна среда и най-вече – на интереса на потребителя.

5. Отговорността на банките за неразрешени платежни операции за първи път се разглежда като механизъм за пресичане на вредоносния процес в неговия начален етап – още като *смутено право* на титуляря на банковата сметка, в допълнение на правото му на иск за връщане на вложената по сметката сума. Посредством бързото и ефикасно разпределяне на вредите от неразрешената платежна операция отговорността цели избягване, превенция, а не премахване на последиците след настъпване на увреждането.

6. Безспорно приетите в доктрината предпоставки за възникване на гражданска отговорност са изследвани през призмата на специфичния характер на отговорността на банката за неразрешени платежни операции в електронна среда като строга (стриктна). Стриктната отговорност се явява в най-пълна степен съответна на принципите за ефикасно разпределение на вредите и намаляване цената за всички участници в платежната система. Важен акцент в работата е цялостното изследване на дължимата от банката грижа и определяне на тънката граница при съпричиняване между тази грижа и дължимата грижа на увредения платец, особено когато е потребител. Обсъден е и частният случай на дължимата грижа в отношенията на банката с търговци, когато платежният процес се осъществява от информационни системи, работещи в автоматичен режим на работа, т.е. изцяло без човешка намеса.

7. Правните възможности за намаляване, ограничаване или изключване на отговорността на банките за неразрешени платежни операции в електронна среда са анализирани критично от гледна точка на обезпечителната функция и стриктния характер на този вид отговорност. Основанията за ограничаване или освобождаване от отговорност

са систематизирани като договорни и извъндоговорни, като се аргументира принципната допустимост, обхват и предели на действие при договаряне на освобождаващи клаузи. Изведени са основни принципи при такова договаряне с потребители и не-потребители. При определяне на пределите на договаряне специално внимание е обърнато на съвкупното действие на освобождаващите клаузи и недопускането на уговорки, които поставят в неравноправно положение конкуренти, водейки до ограничаване или нарушаване на конкуренцията, вкл. засягане интересите на потребителите.

8. Важен акцент в работата е изясняването на обективните, субективните и времевите предели на отговорността, вкл. определяне на ограниченото приложно поле на непреодолимата сила, измамата и действието на оборимата презумпция за точно изпълнение в съответствие с посочения в платежното нареждане IBAN. Ключово място заема изясняването на преклузивния характер и последиците от пропускане на 13-месечния законов срок за уведомяване за неразрешена платежна операция.

9. При реализацията на отговорността е открит императива за незабавно заличаване на състоянието на нарушеност в резултат на неразрешената платежна операция, стимулирано и от установените специални доказателствени правила, улесняващи бързата реализация на отговорността, като се аргументира принципната допустимост за автоматизация и самоизпълнение на процеса по възстановяване на средствата от неразрешената платежна операция чрез умен договор (*smart contract*). Направен е критичен преглед на способите за извънсъдебно уреждане на платежните спорове. Представени са и някои дефицити в нормативната уредба на индивидуалната съдебна защита.

10. Като резултат от цялостното изследване на нормите относно имуществената отговорност на банката за неразрешени електронни платежни операции се обосновават множество предложения за усъвършенстване на закона *de lege ferenda*, обособени в три категории: предложения за запълване на празнини със структурно значение, които имат за задача да придадат завършен систематичен характер на правния режим; предложения, които имат за цел да подчертаят обезпечителната (гаранционната) функция на имуществената отговорност на банката за неразрешени електронни платежни операции; и предложения, имащи чисто технически характер или отнасящи се до други, сходни правни фигури.

5. Практическо значение на труда

Разгледаните в изследването въпроси имат не само своето теоретично значение за разбиране същността на имуществената отговорност на банката за неразрешени електронни платежни операции, но и практическа стойност. Непълната, разпокъсаната и лаконична

правна уредба на отговорността изисква тълкуване по аналогия, а на места – и корективно тълкуване, както и попълване на празноти в закона там, където това е възможно и допустимо. Натрупаната богата съдебна практика по прилагане на гражданската отговорност в двете ѝ разновидности – деликтна и договорна, може съществено да спомогне за тази цел. С оглед на по-широко практическо приложение на изследването, основно място е отредено и на възможностите банката да се освободи или ограничи отговорността си за неразрешени платежни операции, вкл. по договорен път, като е предложен отговор за допустимостта, вида и мястото на уговорки, които имат действието на освобождаващи от отговорност клаузи, както и пределите на тяхното действие.

Систематизираната и анализирана в изследването практика и направените въз основа на това предложения за решаването на реално възникващи или възможни проблеми във връзка с неразрешените електронни платежни операции, биха могли да послужат не само на практикуващите банкови юристи, но и на съдии, адвокати, юрисконсулти и правни експерти, ангажирани със защитата на законните права и интереси на участниците в платежния процес. Не на последно място представената разработка може да бъде полезна и на студентите по право, както и на всички, които проявяват интерес към разглежданите проблеми.

Предложените в изследването изводи биха могли да послужат за усъвършенстване на правната уредба. Като резултат от цялостното изследване на нормите относно имуществената отговорност на банката за неразрешени електронни платежни операции са направени множество предложения *de lege ferenda*, съдържащи редакция на конкретни нормативни текстове, обособени в три категории: (i) предложения за запълване на празнини със структурно значение, които имат за задача да придадат завършен систематичен характер на правния режим; (ii) предложения, които имат за цел да подчертаят обезпечителната (гаранционната) функция на имуществената отговорност на банката за неразрешени електронни платежни операции; и (iii) предложения, имащи чисто технически характер или отнасящи се до други, сходни правни фигури.

6. Обем и структура на дисертацията

Дисертацията е с обем 280 страници самостоятелен текст и допълнително съдържание, приложение и списък на използваната литература. Направени са общо 836 бележки под линия.

В структурно отношение изследването включва увод, пет глави и заключение. В структурата на всяка глава са обособени отделни параграфи. Параграфите съдържат

отделни тематично структурирани заглавия, означени с римски цифри и подзаглавия, означени с арабски цифри.

II. СЪДЪРЖАНИЕ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Увод

Уводът съдържа актуалността на изследваната тематика и мотивите за разработване на дисертационния труд, като най-общо очертава значението на имуществената отговорност на банките за неразрешени електронни платежни операции и посочва най-често срещаните проблеми на правната уредба (§ 1). В § 2 от увода е очертан предмета на изследване, като е дефинирана изследователската теза, целта, поставените задачи, методите и отграниченията с близки правни институти, които остават извън предметния обхват на работата.

Глава I. Особенности на имуществената отговорност на банката за неразрешени електронни платежни операции

Първата глава започва с кратък исторически преглед, който проследява генезиса на нормите относно имуществената отговорност на банката за неразрешени електронни платежни операции (§ 1). В исторически план са разгледани наченките на близки хипотези в римското право, развитието на нормативната уредба в България и ЕС, като за България периодите са разделени до и след обществено-икономическата реформа, започнала през 1989 г. В § 2 е предложен обзор на действащия в момента (*de lege lata*) правен режим на банката за неразрешени електронни платежни операции, предмет на пълна хармонизация с правото на ЕС. Поотделно и в сравнителен план са анализирани двете законово уредени хипотези на отговорността: (i) когато неразрешената електронна платежна операция е иницирирана от платеца пряко към банката, обслужваща сметката му; и (ii) когато същата е иницирирана от доставчик на услуги по иницириране на плащане, т.е. когато платецът използва услуга по иницириране на плащане.

В началото на § 3 се разглеждат теоретичните основи на имуществената отговорност на банката за неразрешени електронни платежни операции, като са въведени някои основни понятия – плащане, платежна операция в двете ѝ разновидности на разрешена и неразрешена, платежен инструмент и платежна сделка (§ 3, I, т. 1). Дефинирани са електронната платежна операция и електронното плащане въз основа на връзката им с интернет или устройство, което може да се използва за дистанционна комуникация (§ 3, I, т. 2). Предвид тази особеност иницириране на плащане като електронна платежна операция може да се осъществява само ако сметката е достъпна онлайн, което ограничава

използването на някои традиционни платежни инструменти. Платежни операции, при които не се използват средства за дистанционна комуникация, нямат характера на електронни платежни операции. Отново е подчертано, че предмет на изследването са само платежните операции в електронна среда, извършвани в изпълнение на електронни плащания, а не на всички безкасови плащания. Защитена е необходимостта от въвеждане на легална дефиниция за електронно плащане.

Изяснено е още, че онлайн достъпът до сметката налага електронна идентификация на ползвателите на платежни услуги и установяване на тяхната електронна идентичност, което пък се явява определящо при разпределението на отговорността за неразрешени платежни операции в електронна среда. Електронната платежна операция е „разрешена“, само когато е иницирана от платеца или с негово съгласие чрез правомерно използване на платежен инструмент или друго средство за онлайн достъп до платежната му сметка, при спазване на приложимите за него правила и стандарти, вкл. регулаторните технически стандарти за задълбочено установяване на идентичността и общите и сигурни отворени стандарти на комуникация. При липса на съгласие или засягане от технически проблем или проблем от друго естество, електронната платежна операция е „неразрешена“. Затова като *differentia specifica* на електронната среда е открит по-високият присъщ риск на електронните в сравнение с останалите платежни операции. В подкрепа на този извод е посочено изискването за приложение на специални процедури за задълбочено установяване на идентичност с динамичен компонент, като дори квалифицираният електронен подпис, приравнен на саморъчния, се явява недостатъчен (§ 3, I, т. 2).

Констатирано е, че макар и сравнително нова, съществуващата правна уредба на имуществената отговорност на банката за неразрешени електронни платежни операции се оказва недостатъчна, защото не дава ясен отговор на основни за отговорността въпроси при използването на новите технологии, вкл. при автоматично генериране на електронни платежни операции без човешка намеса. Такива са въпросите относно изпълнение задълженията на банката и останалите участници в платежния процес, стандартите за дължима грижа, въпросът за вината, противоправността, причинната връзка, и т.н. (§ 3, I, т. 3). Цитирано е изследване, според което количеството информация, генерирано от платежните операции на информационното общество, отдавна вече е надхвърлило индивидуалните способности за тяхното разбиране, проследяване, а още по-малко – контрол.

Специално внимание в § 3, I, т. 3 е отделено на третите неоторизирани лица – крекери, идентифициращи се в електронната среда като платеца. Обсъдена е възможността те да генерират множество платежни нареждания в изключително кратки времеви

интервали, вкл. като използват информационни системи в автоматичен режим на работа. Когато разполагат със системи за изкуствен интелект, тези лица са в състояние да имитират до съвършенство и почти едновременно поведението, вкл. индивидуалните платежни навици, на множество платци, като по този начин придобият наличностите им по платежните сметки. Посочено е, че техните действия допълнително се улесняват от въвеждането на отворени стандарти на комуникация. При тези стандарти едно такова трето неоторизирано лице, притежаващо електронната идентичност и контрол върху персонализираните средства за сигурност на платежния инструмент на платеца, може да се ползва и от гарантирания от закона достъп на трети лица до сметките му. Достатъчно е кречерът да пробие защитите на доставчика на платежни услуги по инициране на плащане за да придобие достъп до платежната сметка на платеца при банката, без да е необходимо да преодолява защитите на самата банка. Разгледано е правото на иск на платеца по общия ред срещу лицето, получило плащане по електронната платежна операция, като е изведено заключението, че упражняването му не гарантира интересите на платеца. Нещо повече – биха се накърнили доверието на информационното общество в платежния процес и чувството за справедливост на обществото като цяло (§ 3, I, т. 3).

В § 3, II е предложено изследване на целите и функциите на отговорността на банката за неразрешени електронни платежни операции, което търси полезното действие на института на отговорността в адекватно адресиране на рисковете в електронната среда. Институтът на отговорността е насочен към постигането на няколко основни цели: (i) осигуряване високо ниво на защита на потребителите и в частност, гарантирането им срещу рисковете, свързани със сигурността на електронните плащания; (ii) защита на всички ползватели на платежни услуги на информационното общество като им се осигурят ефикасни и сигурни платежни системи и надеждна среда за електронна търговия; и (iii) стимулиране на банките да въвеждат технологии, които гарантират безопасно установяване идентичността на ползвателя за всички платежни услуги, предлагани по електронен път, както и за възможно най-голямо ограничаване на риска от измами.

Постигането на целите е обезпечено от комбинираното действие на три взаимно обвързани функции: обезщетителна (компенсаторна), обезпечителна (гаранционна) и превантивна (стимулираща). Тези функции в своя синхрон и взаимодействие са насочени към укрепване доверието на всички ползватели на платежни услуги в ефикасността и сигурността на платежните системи, а така – и обезпечаване интересите на информационното общество като цяло. Специален фокус отговорността поставя върху защитата на потребителите като най-уязвимите ползватели на платежни услуги. Чрез механизма на преразпределение на вредите от неразрешените платежни операции през

конкретните санкционни правоотношения тя пряко насърчава банките като длъжник постоянно да подобряват ефикасността и сигурността на платежните системи.

Въздействието на тези функции е изследвано в три главни посоки: към платеца, към останалите участници в платежния процес и към обществото като цяло. Имуществената отговорност на банката пази пряко интереса на собственика на паричните средства по засегнатата сметка, особено когато има качеството на потребител. Титулярят има право винаги да насочва претенцията си за възстановяване на средства към банката, която обслужва сметката му, дори когато в платежната операция участва трето лице – доставчик на услуги по инициране на плащане. В това се изразява действието на компенсаторната функция на отговорността – да заличи неблагоприятния ефект от неразрешената платежна операция за платеца все едно изобщо не я е имало. Така вредоносният ефект от операцията остава в патримониума на банката.

Обезпечителната (гаранционната) функция, за разлика от компенсаторната функция, има изключително интензивно действие. Тя е в състояние пряко да се отрази върху правосубектността на банката изобщо да предоставя платежни услуги. Това действие на обезпечителната функция произтича от упражняването на надзорните правомощия на БНБ в качеството си на държавен орган, осъществяващ платежен надзор върху същите тези платежни системи и същите тези техни участници, все със същата цел – да се осигури целостта, сигурността и стабилността на тези системи и тяхното надеждно функциониране.

Задължението на банката да възстанови средствата по неразрешената платежна операция, дори когато не е действителен носител на отговорността за нейното извършване, се явява допълнителен и още по-силен стимул за точна преценка при избора ѝ на платежна система, в която участва. Така действието на обезпечителната (гаранционната) функция допълнително се подсилва и от синергичния ефект на съвкупната преценка на всички участващи в една платежна система доставчици на платежни услуги, което по необходимост предполага съществуване само на платежни системи, достатъчно надеждни за да мотивират достатъчно на брой участници да участват в тях.

От друга страна, всеки участник, в т.ч. и банката, се явява силно стимулиран да подобрява процесите си за сигурност, да инвестира в иновации и технологии, които могат да му гарантират възможно най-голямо ограничаване на риска от измами, отколкото биха го мотивирали сумите, възстановени по отделните неразрешени платежни операции. Така се комбинира проявлението на обезпечителната с превантивната (стимулиращата) функция на отговорността.

Параграф 4 е посветен на правните отношения между банката и платеца по електронната платежна операция като обективно основание на противоправността. За

целите на изследване противоправността на първо място е необходимо да бъдат определени участниците в платежния процес, довел до неразрешената платежна операция, а след това и съдържанието на отношенията помежду им, както и връзката им с противоправния резултат – неразрешената платежна операция. По-специално, за да се изследва отговорността трябва да бъде установено кое поведение на банката като участник в платежния процес се явява противоправно и стои в основата на неразрешената електронна платежна операция.

Изяснено е, че отговорността на доставчиците, които имат качеството на посредници в платежния процес между доставчика, иницирал неразрешената платежна операция, и доставчика заверил сметката на получателя на плащането по нея, не е за самата неразрешена платежна операция. Когато никой от посредниците не води засегнатата от неразрешената платежна операция сметка, по правило тези участници в платежния процес нямат отношения с увреденото лице – платец, и не получават от него платежното нареждане по оспорената като неразрешена платежна операция. Отговорността на тези участници към платеца, ако и когато възникне такава, е на извъндоговорно основание.

В § 4, I се доказва, че банката има централно място в системата от правоотношения при извършване на електронни плащания. От всички доставчици на платежни услуги само банката е лицензирана да влогонабира и съхранява пари. Независимо от договорната рамка, в изследването се демонстрира, че при извършване на електронни платежни операции банката встъпва с платеца по електронното плащане в две взаимно свързани, но напълно различни правни отношения (§ 4, II). От една страна, банката встъпва в платежно отношение, по което дефинира платежния инструмент и носи белезите на просто парично правоотношение. А от друга страна – в правно отношение, по което банката открива и води сметка с онлайн достъп, по която се осигурява покритието на плащането с платежния инструмент.

Използването на платежния инструмент за достъп до платежната сметка в интернет или посредством устройство, което може да се използва за дистанционна връзка, обуславя акцесорния характер на тези отношения спрямо договора за платежната сметка с онлайн достъп, осигуряваща покритие на плащането. Този достъп лимитира вида на използваните платежни инструменти и определя задълженията на страните по договора при изпълнение на електронната платежна операция. Неизпълнението на тези договорни задължения често обуславя неразрешената електронна платежна операция като противоправен резултат и предпоставка за възникване на отговорността (§ 4, II, т. 1).

Изпълнението на задължението на банката да открие сметка представлява предпоставка за изпълнение на останалите ѝ задължения, вкл. съхранение на пари и регистриране на платежни операции със средства по сметката (§ 4, II, т. 2). Регистрирането

по сметката има правомерен характер. С акта на регистрация се отразяват прехвърлените и получените от банката парични средства в резултат на плащания, вкл. електронни, по които страна е титулярят на сметката (а не банката). Волеизявлението на банката, което се съдържа в акта на регистрация по сметката, по естеството си представлява признаване на вече възникналите последици от факта на плащането. Банката регистрира, а не създава тези последици (§ 4, II, т. 3). Затова записите на банката по сметката нямат конститутивно, а само декларативно действие. В 13-месечен срок титулярят на сметката може да обори установената в закона презумпция, че плащането е извършено, като оспори с просто волеизявление акта на регистрация на платежната операция по сметката.

Параграф 5 се занимава с изясняване на особеностите на санкционното правоотношение – неговите страни, съдържание и обект, в тяхната взаимна връзка и обусловеност. За отправна точка служи специалната правна уредба в ЗПУПС на отговорността на банката за неразрешени електронни платежни операции, която е предмет на пълна хармонизация с правото на ЕС, и мястото на института на отговорността в системата на правното регулиране. Предвид договорния характер на правните отношения между банката и платеца по електронната платежна операция, тази уредба е разгледана както в съотношение с общия режим на договорната отговорност в ЗЗД, така и в съотношение със специалната уредба на отговорността на довереника по договора за поръчка (§ 5, I, т. 1) и на влогоприемателя по договора за банков паричен влог (§ 5, I, т. 2). Демонстрирано е, че независимо от мандатната природа на платежното отношение множеството разпоредби, приложими към договора за поръчка, не намират приложение.

Въпреки, че има качеството и на влогоприемател по банков паричен влог по рамковия договор за платежни услуги с престационен елемент, банката не може да се позовава на своята добросъвестност, ако плати сумата по неразрешена платежна операция на лице, което въз основа на недвусмислени обстоятелства се явява овластено да я получи (§ 5, I, т. 2). В тази връзка е анализиран и института на путативния кредитор (§ 5, I, т. 3). Изяснено е, че след приемане на специалната уредба на отговорността на банката за неразрешени платежни операции в чл. 13, ал. 1 ЗППЕППС (отм.) и последващите я разпоредби, вкл. чл. 79, ал. 1 ЗПУПС, правилото на чл. 75, ал. 2 ЗЗД престана да служи като основание за освобождаване на банките от отговорност. В съдебната практика уредбата на отговорността на банката по чл. 79, ал. 1 ЗПУПС се приема като специална по отношение на правилото по чл. 75, ал. 2 ЗЗД.

Анализирани са субектите на санкционното правоотношение (ползвателите и доставчиците на платежни услуги). За целите на изследването качеството на увреден субект може да има само платецът – физическо или юридическо лице, чиято сметка при банката,

се явява пряко засегната от неразрешената платежна операция. Когато платещът има качеството и на потребител, той се ползва от специална защита (§ 5, II, т. 1). Когато платещът не е потребител, страните имат по-голяма свобода да договорят освобождаващи клаузи. Не всички доставчици на платежни услуги могат да са субекти на отговорността. Само когато водят засегнатата от неразрешената платежна операция сметка на платеща, банките, платежните институции и дружествата за електронни пари са субекти на отговорността (§ 5, II, т. 2). Доставчиците на услуги по инициране на плащане не представляват самостоятелна група доставчици на платежни услуги.

Като субекти на отговорността банките и платежните институции са разгледани поотделно и в сравнителен план. Изяснено е, че качеството на доставчици на платежни услуги на информационното общество могат да имат не всички банки, а само универсалните банки (кредитни институции) – банките по чл. 2, ал. 1, т. 1 ЗКИ (§ 5, II, т. 3). За разлика от отнемането на лиценза на платежна институция или дружество за електронни пари, с отнемането на лиценза дейността на банката се прекратява и се извършва принудителната ѝ ликвидация. Платежните институции могат да поддържат платежни сметки единствено за извършване на платежни операции и са длъжни да влягат получените за тях средства в защитна банкова сметка (§ 5, II, т. 4). За разлика от хипотезата при инициране на плащане засегнатият платещ се явява трето лице в отношението между платежната институция и банката. Той няма пряк иск за възстановяване на сумата по неразрешената платежна операция към банката, водеща защитната сметка, макар и средствата по нея да са негови и да не подлежат на принудително изпълнение за задължения на платежната институция.

Съдържанието на санкционното правоотношение е разгледано като комплекс от задължението за поправяне на причинените вреди и субективното право на увредения платещ да иска поправяне на причинените вреди от неразрешената електронна платежна операция. Определящо значение има не само конкретното съдържание на санкционното правоотношение, но и неговата динамика. Неразрешената платежна операция води до фактическа липса на разполагаемост по засегнатата сметка, въпреки достатъчните по размер права на титуляря срещу банката (§ 5, III, т. 1). Скоростното уреждане на отношенията е в интерес и на двете страни, тъй като ограничава размера на вредите – по-малко надлежно оторизирани платежни нареждания ще бъдат неправомерно отхвърлени поради липса на достатъчно разполагаемост по сметката (§ 5, III, т. 2). Затова автоматичното и незабавно реализирането на отговорността чрез „*smart contract*“ води до минимизиране на вредите, както и способства за по-високото доверие на информационното общество в надеждността на платежната система като цяло (§ 5, III, т. 2).

Изследван е и обекта на санкционното правоотношение. Обект на закрила са както интересите на увредения платец, гарантиран с бързото и лесно възстановяване на сумата по неразрешената платежна операция, вкл. пълна обезвреда на претърпените вреди, така и интересите на останалите участници в платежната система – чрез налагане на високи стандарти за сигурност и надежност на платежната система, предпазващи ги от бъдещи загуби от неразрешени платежни операции. Гарантирани са и интересите на информационното общество като цяло вследствие на съчетаването на синергичния ефект от съвкупната преценка на участващите в платежната система и упражнявания платежен надзор (§ 5, IV).

Глава II. Правна същност на имуществената отговорност на банката за неразрешени платежни операции.

Втората глава е посветена изцяло на правната природа на отговорността на банката за неразрешени електронни платежни операции. В § 1 от изложението се доказва принадлежността ѝ към рода на гражданската отговорност. Платежният надзор не е елемент на санкционните правоотношения, а на други, различни от тях, развиващи се между централната банка като държавен орган и банките – като поднадзорни лица. Като субекти на търговското право банките са равнопоставени помежду си, вкл. и с централната банка. Централната банка действа като юридическо лице, когато влиза в платежни правоотношения, а не като държавен орган. Липсват белези на власт и подчинение.

Демонстрирано е наличието и на основния вид признак на гражданската отговорност – задължението за безвъзмездно поправяне на причинените другиму вреди чрез обезщетението. В изследването последователно е проведено разграничението на имуществената отговорност на банката за неразрешената платежна операция и неоснователното обогатяване. Посочено е, че като гражданска отговорност отговорността на банката не включва платената без правно основание сума от засегнатата сметка на увредения платец.

Параграф 2, I се занимава с анализ на имуществената отговорност на банката за неразрешената платежна операция в електронна среда през призмата на традиционното делене на гражданската отговорност на деликтна и договорна, както и откритите въпроси, които това делене поставя на практика. Накратко са обсъдени характерните видови белези на деликтната и договорната отговорност, изведени в доктрината и съдебната практика. На базата на редица примери е демонстриран условния характер на това делене. Представени са различните теоретични възгледи. Нито договорната отговорност е последица от

неизпълнението само на поети по договор предшестващи задължения, нито деликтната отговорност има за източник само съставите на деликта от времето на римското право.

В анализа се констатира, че процесът по определяне принадлежността на отговорността на банката за неразрешени платежни операции към единия или другия вид гражданска отговорност се явява и допълнително затруднен. В платежния процес, вкл. в електронна среда, между банката като доставчик на платежни услуги и ползвателя на платежни услуги (платец или получател), могат да възникнат различни договорни правоотношения и определянето на правната сделка или сделки – източник на облигационното задължение, от неизпълнението на което вредата произтича, не е лесно. От друга страна, отговорността на банката е следствие на законово уреден фактически състав, поради което за ангажирането ѝ е без значение нейния характер – безвиновна или виновна.

В § 2, II е анализирана хипотезата отговорността на банката за неразрешени платежни операции да бъде причислена към деликтната отговорност като професионален деликт, предвиден в специален фактически състав. В тази връзка, особеностите на деликтната отговорност са съпоставени с особеностите на отговорността на банката за неразрешени платежни операции. В заключение е направен обоснованият извод, че макар отговорността на банката за неразрешени платежни операции да има някои прилики с деликтната отговорност, тя не принадлежи към този вид гражданска отговорност.

Анализът показва, че отговорността на банката за неразрешени платежни операции не притежава най-типичния белег на деликтната отговорност, при която вредоносното поведение не се изразява в неизпълнението на предхождащ облигационен дълг. Напротив, отговорността на банката за неразрешени платежни операции винаги се предшества от относителна правна връзка с титуляря на засегнатото от операцията право или благо. Дори да приемем, че паричните средства по сметката са обект на абсолютното право на собственост на титуляря на сметката, те нямат веществен субстрат като благо и тяхното засягане се предшества и обуславя от наличието на договорна връзка на банката с титуляря им. В рамките на тази облигационна връзка именно банката открива и води засегнатата сметка. Даже да се твърди за такова засягане е спорно, тъй като вземането на титуляря на сметката не се променя при липсата на съгласие за разпоредителни действия от негова страна, каквото съгласие безспорно липсва при регистриране на неразрешена платежна операция. Дори самият фактически състав на отговорността на банката за неразрешени платежни операции предпоставя относителния характер на задължението за възстановяване, тъй като само доставчикът на платежни услуги, който води засегнатата от неразрешената платежна операция сметка, дължи възстановяване на сумата по нея.

В изследването се анализира вторичния характер на отговорността на банката, обслужваща засегнатата от неразрешената платежна операция сметка, която възниква поради предшестващи и конкретно уредени задължения по водене на сметката с осигурен онлайн достъп. При платежните сметки с осигурен онлайн достъп изпълнението на тези задължения е желано и търсено от титуляря на сметката. Затова се налага извода за позитивен, а не негативен интерес на титуляря на сметката. Неговият интерес е да използва онлайн достъпа до сметката, както и издадените от банката платежни инструменти, осигуряващи отдалечен достъп до парите по сметката му, за извършване на бързи и сигурни разплащания в електронна среда. Това изключва присъщия за деликтната отговорност негативен интерес за запазване на съществуващото правно положение непроменено. За пълнота в изследването са направени разграничения с отговорността на доставчика на платежни услуги по инициране на плащане и отговорността, при която вредата от неразрешената платежна операция е била причинена от действие или бездействие на служител, представител или клон на доставчика на платежни услуги или на подизпълнителя на банката.

В § 2, III е анализирана и хипотезата отговорността на банката за неразрешени платежни операции да бъде причислена към договорната отговорност. В тази връзка, особеностите на договорната отговорност са съпоставени с особеностите на отговорността на банката за неразрешени платежни операции. Тя също има вторичен характер и предполага неизпълнение на предварително съществуващи облигационни задължения, възникнали въз основа на сключен договор с титуляря на сметката. И при нея е налице накърняване на позитивния интерес на платеща поради неизпълнение на предшестващи и конкретно уредени задължения по водене на сметката с осигурен онлайн достъп. Въз основа на направения анализ обаче, е достигнато до заключението, че предвид особените си белези отговорността на банката за неразрешени платежни операции в електронна среда, въпреки приликите с договорната отговорност, не може да се определи и като договорна отговорност.

Изследването показва, че закрилата при отговорността за неразрешени платежни операции далече надхвърля тесните рамки на конкретното облигационно отношение кредитор (увреден платец) – длъжник (банка, обслужваща сметката му). Позитивният интерес на ползвателите на платежни услуги в информационното общество се обезпечава от сложна динамична система от взаимосвързани правоотношения между различните участници в платежния процес. Освен интересите на пряко увредения платец от неразрешената платежна операция, косвено получават закрила интересите и на останалите участници в платежната система – доставчици и ползватели на платежни услуги на

информационното общество. Затова в изследването се достига до заключението, че при отговорността на банката за неразрешени платежни операции закрила получава платежния процес и информационното общество като цяло.

Анализът показва, че тази широка закрила намира проявление и в особения характер на санкционното правоотношение, чрез което се реализира отговорността. То възниква и се развива само в лицето на доставчика на платежни услуги, обслужващ сметката на увредения платец, дори и той да не е действителният носител на отговорността. Анализът на противоправността също свидетелства за съществени различия от противоправността при договорната отговорност. Вредоносният резултат под формата на неразрешена платежна операция възниква не само при виновно поведение и неизпълнение на задълженията съобразно съществуващите правила, но и при такова, което отговаря на всички установени правила и професионални стандарти за дължима грижа. Затова при тази отговорност определено липсва втория критерий на договорната отговорност – вредоносното поведение да се изразява в нарушение на предшестващи облигационни задължения.

В тази връзка, анализът се основава и на редица научни изследвания, които аргументират въвеждането на позитивна правна уредба предвид недостатъците на договора като инструмент за разпределяне на риска от вреди в резултат на рационалния избор на страните. Според цитираните изследвания този избор е опорочен от професионалната асиметрия на страните и нееквивалентния им достъп до информация в платежния процес. Затова законът, а не волята на банката и титуляря на сметката, е призван да определи фактическия състав на отговорността, вкл. обхвата и разпределянето на вредите от неразрешената платежна операция. На тази основа е аргументиран извода, че отговорността на банката за неразрешени платежни операции е производна на договорната ѝ отговорност по влога, но самостоятелна. Обособена е в закона като самостоятелен фактически състав, чийто последици настъпват по силата на закона, а не на договора за паричен влог. Тя не подменя договорната отговорност на банката по влога, не лишава титуляря на сметката от правото му на иск по договора за паричен влог, но и не я дублира. Нейната реализация няма за последица изплащане на влога на титуляря, а посредством бързото и ефикасно разпределяне на вредите от неразрешената платежна операция цели избягването, превенцията от увреждане на титуляря. Предвид изложените по-горе съображения и направените изводи е мотивирано заключението, че тази отговорност не принадлежи и към категорията на договорната отговорност. Съответно към нея не следва да се прилагат правилата, с които законодателят е очертал обема и рамките на договорната отговорност. За пълнота в изследването са направени разграничения и с отговорността на банката за неизпълнена или неточно изпълнена платежна операция.

Въз основа на резултатите от проучването, представени в § 2, II и III, в § 3, I е формулирана хипотезата за самостоятелния вид на гражданската отговорност на банката за неразрешени електронни платежни операции, която не може да бъде причислена нито към деликтната, нито към договорната отговорност. Въпреки договорния характер на правоотношението по откриване и водене на банковата сметка на увредения платец, изхождайки от публичния интерес при предоставяне на платежни услуги на информационното общество и хармонизиращия специален режим на отговорността на европейско ниво, в настоящото изследване по безспорен и убедителен начин се аргументира тезата, че отговорността на банката за неразрешени платежни операции е самостоятелен вид гражданска отговорност. Тя е специална и различна от договорната и деликтната отговорност. В подкрепа на тази теза са изказани и някои допълнителни съображения в три насоки: политическо-правна основа на института, позитивноправна основа на института и правно-технически основания за самостоятелност.

Самостоятелният характер на отговорността пряко произтича от особеностите и динамиката на платежните отношения, за чиято закрила е създадена като правен институт. Определящо значение за този извод има не само изричната уредба в самостоятелен законов текст, но и конкретното съдържание на санкционното правоотношение, възникващо само в лицето на банката, водеща засегнатата сметка – възстановяване на сметката на платеца в състоянието, в което тя би се намирала, ако не беше изпълнена неразрешената платежна операция. Водещо значение за извода има и динамиката на това възстановяване. Изяснено е, че надеждното и сигурно функциониране на платежната система налага бърза и лесна обезвреда на увредения платец, вкл. чрез бързото и ефикасно преразпределение на вредите от неразрешената платежна операция към банките като лицензирани участници, които отговарят на най-строгите изисквания за капитал и ликвидност. Затова санкционното правоотношение, чрез което се реализира отговорността за неразрешени платежни операции, възниква и се развива само в лицето на банката, когато обслужва сметката на увредения платец, дори тя да не е действителният ѝ носител. Така, освен интересът на увредения платец са гарантирани интересите на изключително широк кръг субекти, зависими от надеждното и сигурно функциониране на платежната система, вкл. останалите участници в тази система, а така и оборота като цяло.

Изяснена е и необходимостта от обособяването на института на отговорността в самостоятелен вид гражданска отговорност, в подкрепа на което са приведени аргументи от редица решения на СЕС, възприети от съдилищата в държавите-членки на ЕС, вкл. и България. Наличието на пълна хармонизация на европейско ниво е в основата на института на отговорността като самостоятелен и специален при разпределянето на риска от

неразрешени платежни операции в електронна среда. Правилата на договорната и деликтната отговорност са част от действащата национална система на България и не могат да се конкурират с хармонизирания му режим, а могат само да го допълват. Те намират субсидиарно приложение, когато не накърняват заложените в европейското право специални цели и полезно действие на института на отговорността. Постигането им е „ползата“ от обособяването на института, *la raison d'être* на отговорността – новото „известно“ в нейното съдържание. Негово предимство е пълнотата на съответствието му с принципите за ефикасно разпределение на вредите от неразрешената платежна операция.

Въз основа на анализа в тази част от работата е изведено заключението, че отговорността на банката за неразрешени електронни платежни операции притежава белезите на самостоятелен правен институт, създаден с точно определени цели и функции, чието систематично място е в търговското право и по-специално, в специалната му част, регулираща търговските сделки по предоставяне на платежни услуги. Предвид приликите си с договорната и деликтната отговорност се поддържа принципната допустимост за ограничено прилагане по аналогия на правните норми, които ги уреждат, стига да не противоречи на специфичните ѝ цели и функции.

В § 3, II съотношението на отговорността на банката за неразрешени платежни операции в електронна среда с другите видове гражданска отговорност – деликтна и договорна, е допълнително изследвано. Въз основа на анализ на практиката на СЕС е достигнато до заключението за недопустимост на кумулацията на тази отговорност както с договорната, така и с деликтната отговорност. Режимите на деликтната и договорната отговорност по българското право намират само субсидиарно приложение като алтернативна отговорност, но само когато са в съответствие с целите и функциите на института на отговорността на банката за неразрешени платежни операции. За повече яснота за такова приложение в изследването са представени конкретни примери от практиката.

Глава III. Предпоставки за възникване на отговорността

В трета глава са разгледани предпоставките за възникване на отговорността. Обстойното проучване на литературните източници по темата сочи като безспорни пет предпоставки за възникване на санкционното правоотношение на имуществената отговорност, а именно: вредоносно поведение, противоправност, вреда, причинна връзка и вина. Анализирани са развитието на съдебната практика, която първоначално приема само два елемента на фактическия състав: (i) неразрешена платежна операция; и (ii) липса на основание, предвидено в закона, за пълно или частично освобождаване на банката от

отговорност. По-късно съдебната практика приема, че няма основание фактическият състав да се прилага различно съобразно вида на платежния инструмент, като добавя още два елемента: (iii) съществуване на правоотношение между банката и платеца; и (iv) уведомяване на банката от платеца не по-късно от 13 месеца от задължаването на сметката. На тази основа е формулирана тезата за строгата (стриктна) отговорност на банката за неразрешени електронни платежни операции.

Основният акцент на изследването пада върху вредоносното поведение на банката, което стои в основата на неразрешената платежна операция в електронна среда. Не всяко поведение, завършило с противоположен резултат, само по себе си е противоположно. Затова изследването се фокусира не само върху противоположното поведение на банката, но и върху правомерното ѝ поведение, което е вредоносно поради осъществяването на дейност с повишен риск. За целта подробно е проучен кръга от задължения на банката, чието неизпълнение е в състояние да породи отговорност за неразрешена електронна платежна операция (§ 1, I). Поотделно са разгледани задълженията на банката преди и след възникване на договорната ѝ връзка с платеца.

Отговорността на банката за неразрешени платежни операции поради неизпълнение на преддоговорните ѝ задължения не е преддоговорна отговорност, тъй като изисква сключен договор (§ 1, I, т. 1). Но неизпълнението от страна на банката на приложимите правила и технически стандарти за сигурна комуникация и идентификация на ползвателя на платежни услуги в електронна среда опорочава не само сключването на рамковия договор за платежни услуги от разстояние, но и издаването на платежния инструмент. Те са в основата на съгласието на платеца да получава изявления в електронна среда. Затова изпълнените електронни платежни операции въз основа на инструмент, чието издаване е опорочено, ще бъдат неразрешени. Затова в изследването са анализирани изискванията за електронна идентификация на ползвателя на платежни услуги, за валидността на електронните изявления и електронните документи, с особен фокус върху предоставянето на предварителна информация. Обърнато е внимание, че в някои държави на ЕС отговорността на банката за неразрешената платежна операция възниква и когато не е запознала платеца с рисковете, които поема при използване на платежния инструмент, мерките за запазване в тайна и осигуряване недостъпност на персонализираните му средства за сигурност, както и начина за уведомяването ѝ при загубване, кражба, присвояване или неразрешена употреба на платежния инструмент.

Кръгът на договорни задължения е разгледан задълбочено съобразно значението им за отговорността на банката за неразрешени електронни платежни операции в седем

подгрупи: (i) задължение за авторизация (одобрение) на електронните платежни операции от банката като издател на платежния инструмент; (ii) задължение за запазване в тайна и осигуряване недостъпност на персонализираните средства за сигурност на платеца за онлайн достъп до сметката му; (iii) задължение за създаване на необходимите технически и други условия за приемане по всяко време на уведомление за загубване, кражба, присвояване или неразрешена употреба на платежния инструмент; (iv) задължение за своевременно предотвратяване на всяко използване на платежния инструмент след получаване на уведомлението; (v) задължение за регистриране на електронни платежни операции по сметката; (vi) задължение за съхранение (пазене) на паричните средства на титуляря по сметката; и (vii) задължение за писмено уведомяване на титуляря на платежната сметка за извършените платежни операции по сметката (§ 1, I, т. 2).

Основният акцент при разглеждането на задълженията е поставен върху въпроса за дължимата грижа (§ 1, II). Възприето е разбирането за дължимата грижа като мяра за поведение, която определя съдържанието и рамките на изпълнение на останалите задължения (§ 1, II, т. 1). Няма специфична правна уредба за случаите на неразрешени платежни операции, а още по-малко – с оглед на специфичните заплахи в електронна среда. Регламентираната в ТЗ „*грижа на добрия търговец*” е крайно недостатъчна. Когато ползвателят на платежни услуги в електронна среда е потребител, за нормативна основа при определяне дължимата грижа на банката, обслужваща сметката му, служи основно Законът за защита на потребителите и заложените в същия принципи, включително принципа на добросъвестност и професионална компетентност. Предвид изложени съображения се прави предложение *de lege ferenda* същият принцип изрично да бъде прогласен и в ЗПУПС, при това – не само, когато ползвателят на платежни услуги в електронна среда е потребител. Разгледан е и частният случай на дължима грижа, когато платежният процес се осъществява от информационни системи, работещи в автоматичен режим на работа, при който справедливостта за възлагане на вредите от неразрешени електронни платежни операции изцяло в тежест на банките е под въпрос (§ 1, II, т. 2).

Въз основа на критичния анализ на съдебната практика, разгледана в сравнителен план с практиката в някои държави-членки на ЕС (основно на съдилища във Франция и Италия), са изведени заключения относно съдържанието и границите на изискуемата се на практика дължима грижа от банката при изпълнение на задълженията ѝ (§ 1, II, т. 3). Спазването на приложимите правила и стандарти, вкл. регулаторните технически стандарти за задълбочено установяване на идентичността и общите и сигурни отворени стандарти на комуникация, не гарантира на банката надлежно изпълнение на задължението ѝ за

авторизация (одобрение) на електронните платежни операции. В изследването е демонстрирано чрез конкретни примери, че моделът на дължима грижа на банката при изпълнението на електронните платежни операции изисква банката да изследва и други, специфични за конкретната операция фактори, които биха могли да свидетелстват за „нетипичност“ на случая, а оттам – и за неправомерно използване на платежния инструмент (§ 1, II, т. 3.1). Нещо повече – този модел изисква от банката непрекъснато технологично обновление на процедурите ѝ за сигурност, вкл. чрез въвеждане на информационни системи и технологии, които ѝ позволяват да поддържа технологичното си равнище поне на нивото на рисковете и заплахите в електронната среда (§ 1, II, т. 3.2). Дължимата грижа за блокиране изисква незабавно – в рамките на 24 часа, въвеждане на технически ограничения, които правят невъзможно подаването на платежни нареждания от разстояние под каквато и да било форма (§ 1, II, т. 3.3). Проучването свидетелства, че на практика на банката вече се вменява завишен критерий за дължима грижа. Така анализът на задълженията на банката в трета глава доказва втората хипотеза за стриктната отговорност на банката за неразрешени платежни операции в електронна среда и отново потвърждава първата хипотеза за нейния самостоятелен характер като вид гражданска отговорност.

Параграф 2 е посветен на противоправността като предпоставка за възникване на имуществената отговорност на банката за неразрешени платежни операции в електронна среда. Противоправността се изследва в контекста на неразрешената платежна операция от различни перспективи – като неправомерен, противоправен резултат; като пряко засягаща имуществено благо, обект на чуждо абсолютно субективно право – правото на частна собственост на титуляря на сметката; и като нарушение на задължението за *custodia* на парите по сметка на титуляря, а следователно – и нарушение на принципа *Pacta sunt servanda*. Въз основа на направения анализ е достигнато до заключението, че при електронните платежни операции понякога е много трудно да се прокара ясна разграничителна линия в кои случаи платежната операция е била разрешена и в кои – неразрешена. Затова се явява препоръчително *de lege ferenda* въвеждане на легална дефиниция за неразрешена електронна платежна операция, като е предложена такава дефиниция (§ 2, I).

Анализът на дължимата грижа като измерител на противоправността в контекста на неразрешените платежни операции отново свидетелства за нейния строг (стриктен) характер (§ 2, II). Според цитираните в проучването френски автори стриктната отговорност на банката за възстановяване на сметката се явява корелативна на задължението ѝ за дължимата от банката грижа да предпази клиентите си от забава при останалите им плащания по засегнатата от неразрешената електронна платежна операция сметка.

Извършването на електронни платежни операции е дейност с повишен риск. За разлика от банката, платецът дори и когато е търговец, няма задължението в качеството си на платец да оценява риска от кречерски атаки, които могат да засегнат платежната му сметка. Затова в изследването се достига до заключението, че допустимостта за договаряне на по-висока отговорност при разпределяне на вредите от неразрешени платежни операции на платеца, когато е търговец, следва да съответства на неговите знания и опит във връзка с платежните услуги в електронна среда, финансовото му състояние, способността му да понася загуби, включително допустимото за него равнище на риск, така че да са поносими за него, като за търговци, които имат такива специални знания и опит бъде въведено диференцирано третиране.

Предмет на изследване в § 3 са вредите, като основен елемент на фактическия състав на отговорността на банката за неразрешени електронни платежни операции. На обезвреда подлежат обаче, само пряко причинените вреди на увреденото от неразрешената електронна платежна операция лице. Вредите са изследвани в двете си проявления – имуществени (претърпени загуби и пропуснати ползи) и неимуществени. Въпреки изложените в съдебните решения аргументи срещу обезщетяване на юридически лица за неимуществени вреди и водената дискусия в доктрината относно принципната допустимост на обезвреда на неимуществени вреди, претърпени от юридически лица, в изследването се възприема разбирането за неговата допустимост. Обезщетяването им има обаче, само и единствено имуществени измерения (§ 3, III).

В изследването се прави разграничение между сумата по неразрешената платежна операция и сумите, подлежащи на обезщетяване като претърпени вреди, платени в резултат на възстановяването на средствата на платеца. Чрез анализ на нормите на договорната и деликтната отговорност въз основа на целите и функциите на отговорността на банката за неразрешени платежни операции в електронна среда са изведени сходства и различия. Така например, за разлика от деликтната отговорност, когато неразрешената платежна операция е източник на вредни последици в сферата на трети лица (напр., кредитори на платеца), техните претенции за обезвреда не могат пряко да се насочват към банката на основание отговорността ѝ за неразрешени платежни операции (§ 3, I). Принципът при договорната отговорност, че само предвидимите вреди подлежат на обезщетяване, също не важи. Така отново се доказва основната теза за самостоятелния характер на отговорността.

В § 4 причинната връзка е разгледана съобразно преобладаващото в съдебната практика разбиране за „необходимото условие“ – от многото причини под внимание се взема само обстоятелството, което е изиграло решителна роля за причиняването на вредата. От анализа е направен извода, че поведението на банката, която води сметката на увредения

платец, има такава решителна роля за неразрешената платежна операция и се явява такава необходимо условие за настъпването ѝ като юридически факт (§ 4, I). Но за да възникне отговорността за банката, анализът с редица примери извежда необходимостта приносът ѝ да е правно релевантен. Чрез методите на индукция и дедукция на база съдебната практика се извежда заключението, че отговорността за неразрешени платежни операции се възлага на банката и при случайно събитие – престъпно посегателство от трето лице, т.е. не заради нейното поведение, а заради неразрешената платежна операция като противоположен резултат, който обикновено стои в причинно-следствена връзка с едно позволено от правото и дори поощрявано от информационното общество поведение – предоставянето на платежни услуги в електронна среда. Така отново се доказва основната изследователска теза за самостоятелния характер на отговорността, като се потвърждава и хипотезата за строгия ѝ характер. При така определената отправна точка в изследването, изводът за преценката на вредите, пряко произтичащи от неразрешената платежна операция като нейна логична, равноценна (еквивалентна) последица, е че тя не съставлява особена трудност, стига да бъдат разграничени преките от косвените вреди (§ 4, II).

Вината е разгледана в § 5 според схващането, че банката като юридическо лице може да има собствено виновно поведение, което се определя от вината на физическите лица при формиране и извяване на волята на управителните и представителните ѝ органи. Въз основа на проучване на литературните източници и относимата съдебна практика в дисертационния труд се извежда необходимостта от изследване на вината и в частност, небрежността, независимо от възприемането на отговорността на банката като строга (§ 5, I). Възприето е разбирането за вината като отношение на банката към дължимата грижа при изпълнение на задълженията ѝ, тъй като има значение какво старание, усилия и средства банката желае да вложи за да изследва специфичните за конкретната операция фактори, които биха могли да свидетелстват за неправомерно използване на платежните инструменти (§ 5, II). Или банката се задоволява само като прехвърля върху клиентите си чрез механизма на таксите и комисионите своите загуби от неразрешените електронни платежни операции, които е била принудена да плати. Ако е така, то тя допуска крехкостта да засегнат все повече платежни сметки, осъществявайки все повече пробиви в системите ѝ за сигурност.

Изследването проследява в исторически план генезиса на виновната, съотнесена към безвиновната отговорност. Посочва се, че вината е реципиран от римското право принцип на континенталната правна система и основна предпоставка за възникване на договорната отговорност. Стрикtnата безвиновна отговорност е основана на друг принцип – гаранционно-обезпечителен, присъщ за английското право. Анализът на съдебната практика свидетелства, че най-многобройни са решенията, които възлагат отговорността

изцяло на банката, без да установяват виновно поведение. Дори когато вината няма решаващо място и отговорността за банката възниква независимо от изискуемата и положена дължима грижа, в труда се защитава позицията за необходимост от изучаване и на онези обстоятелства с присъщите им белези, чието доказване би довело до освобождаването на банката от отговорност. Така отново се потвърждава строгия характер на отговорността, като допълнително се обосновава дефиницията на хипотезата за допустимостта на освобождаващите клаузи.

Глава IV. Основания за освобождаване или ограничаване на отговорността на банката

Четвърта глава изучава обстоятелствата, чието доказване би довело до освобождаване или ограничаване отговорността на банката за неразрешени електронни платежни операции като договорни и извъдоговорни. Параграф 1 е посветен на договорните основания, т.нар. “освобождаващи клаузи“. Представени са различните теоретични възгледи за тяхната допустимост при строгата (стриктната) отговорност. Проучена е възможността освобождаващите клаузи да са част от предварителната информация, част от самия рамков договор за платежни услуги или от общите условия към него (§ 1, I). По своя характер освобождаващите клаузи за неразрешени електронни платежни операции представляват несъщински, вторичен елемент от съдържанието на рамковия договор за платежни услуги, независимо дали са част от самия договор или от общите условия към него. Като такива, тяхната недействителност не води до недействителност на целия договор. Те не са част от условията на последващите платежни операции.

Допустимостта и правната валидност на освобождаващите клаузи в контекста на неразрешени платежни операции в електронна среда е аргументирано при прилагане на нормативния метод, въз основа на обстойно проучване на литературните източници и отчасти – относимата съдебна практика, там където е налична. Въз основа на анализа се достига до заключението, че освобождаващите клаузи се явяват пресечна точка между принципите на автономия на волята и свободата на договаряне от една страна, а от друга – на принципа на договорната справедливост съобразно проявленията му в контекста на неразрешените платежни операции в електронна среда (§ 1, II).

Изследването дефинира различни предели на правното действие на освобождаващите клаузи според наличието или липсата на качеството на потребител (§ 1, III). На тази основа се стига до заключението, че когато ползвателят на платежни услуги е потребител, освобождаващите банката клаузи за неразрешени платежни операции имат изключително тясно приложение – само при липсата на позитивна нормативна уредба и в

случай, че не са неравноправни (§ 1, III, т. 1). Чрез различни примери в изследването се демонстрира, че когато ползвателят на платежни услуги няма качеството на потребител палитрата от възможности е доста по-богата – да се променят доказателствената тежест при предоставяне на информация, да се освободи банката от доказателствената тежест за автентичността и точното изпълнение на определен вид електронни платежни операции, и т.н. (§ 1, III, т. 2). При определяне на пределите на договаряне специално внимание се обръща на съвкупното действие на освобождаващите клаузи, ако бъдат уговорени, и опасността чрез тях да се прилагат различни условия за един и същи вид рамкови договори за платежни услуги по отношение на определени клиенти. Подчертава се недопустимостта на уговорки, които поставят в неравноправно положение конкуренти и така могат да доведат до ограничаване или нарушаване на конкуренцията, а оттам и до засягане на интересите на потребителите.

В § 2 от изследването са изяснени силно стеснените възможности за ограничаване и изключване на отговорността на банката за неразрешени платежни операции на извъндоговорно основание, вкл. неприложимостта на правилото при договорната отговорност вредите да са предвидими при пораждане на задължението. Извъндоговорните основания за освобождаване на банката от отговорност са разгледани съобразно техните обективни, субективни и времеви предели. Обективните предели на отговорността се съдържат в онези законови правила, чието действие и последици не се предпоставя, нито ограничава, от индивидуализиращи конкретния субект признаци, независимо дали това е банката или увредения платец по неразрешената платежна операция в електронна среда. Тези правила действат *erga omnes*, въз основа на факти и обстоятелства от чисто обективен характер. От тези основания значително внимание в изследването е отделено на извънредните и непредвидени обстоятелства (§ 2, I, т. 3) и случаите на изпълнение при неточен уникален идентификатор (IBAN) на платежната сметка (§ 2, I, т. 2) предвид широкото им практическо приложение. За пълнота на изложението са разгледани и платежните операции на ниска стойност, които попадат извън обхвата на отговорността поради ниския размер на потенциалните вреди, вкл. в резултат на ограничения кръг на засегнатите лица (§ 2, I, т. 1).

Банката не носи отговорност за неизпълнението или неточното изпълнение на платежна операция при неточност на посочения от ползвателя на платежни услуги уникален идентификатор – IBAN. Тя няма задължение да възстанови сумата по операцията, а само да съдейства на платеща за възстановяването ѝ. Освобождаването на банката от отговорност за изпълнението на електронната платежна операция изцяло в съответствие с IBAN отговаря на заложените в европейското и националното право цели за автоматична обработка и

скоростно извършване на плащанията. Проучената практика на европейските съдилища, вкл. и българския съд, свидетелства, че тези цели се преследват по-ефективно, ако се възприеме тълкуване, което освобождава банката от задължението да проверява дали IBAN, предоставен от платеща, действително съответства на лицето, посочено като получател. Прилагането на посоченото основание обаче, има своите ограничения. Анализът на съдебната практика обосновава неговата неприложимост при липсата на възможност за “*преглед*“ на платежното нареждане преди одобряване на платежната операция от платеща и изпращане на одобрението към банката. Това е и поредното потвърждение на стриктния характер на отговорността за неразрешени платежни операции.

В изследването общата разпоредба за освобождаване от отговорност по глава пета на ЗПУПС (чл. 67-чл. 100 ЗПУПС) в случаите на извънредни и непредвидени обстоятелства е задълбочено анализирана. Установено е, че тя съдържа две хипотези: (i) извънредни и непредвидени обстоятелства; и (ii) изпълнение на нормативно установено задължение според законодателството на ЕС или законодателството на държава членка. На базата на извършения анализ се достига до заключението, че извънредните и непредвидени обстоятелства по ЗПУПС отговарят на квалифициращите случайното събитие признаци на непреодолимата сила. Затова е прието, че ЗПУПС урежда специален състав на непреодолима сила в сферата на платежните услуги, вкл. платежните услуги на информационното общество.

Анализът на съдебната практика свидетелства за стеснително тълкуване и прилагане на специалния състав на непреодолима сила по ЗПУПС – възприето е разбирането, че той е приложим само в хипотезата на неточно изпълнение на платежна операция, но не и в хипотезата на наразрешена такава. Това разбиране се споделя и в изследването, тъй като отговорността на банката за неразрешени платежни операции за разлика от отговорността ѝ за неточно изпълнени, но разрешени операции, е самостоятелен вид имуществена отговорност. Тя има стриктен характер и специфични функции, които изискват единен подход, вкл. по отношение на рисковите фактори при предоставяне на платежни услуги на информационното общество. Такива безспорно са и престъпните посегателства от трети лица. Да бъдат изключени от кръга на извънредните и непредвидими обстоятелства, означава да се приеме тяхната предвидимост и закономерност, което би противоречало на здравия разум. Обратното би означавало да се изпразни от съдържание института на отговорността. Не на последно място, непреодолимата сила възниква след сключване на договора, чието изпълнение пречатства, докато в хипотезата на неразрешени платежни операции изпълнението на операцията по принцип е нежелано от закона. Що се отнася до втората хипотеза, а именно – изпълнението на нормативно установено задължение според

законодателството на ЕС или законодателството на държава членка, то няма никаква логика тя да не бъде прилагана и в хипотезата на неразрешени платежни операции. Затова *de lege ferenda* в изследването е препоръчано разпоредбата на чл. 97 ЗПУПС да бъде изменена, като бъде съответно диференцирано приложното поле на двете хипотези съобразно разликите в отговорността на банката за неразрешени платежни операции и отговорността ѝ за неточно изпълнени, но разрешени операции.

При изследването на субективните предели (§ 2, II) в анализа се достига до заключението, че специалният състав на стриктната отговорност на банката за неразрешени платежни операции познава само и единствено изключителната вина на увредения платец като основание за изключване или ограничаване на отговорността. В закона са уредени само две хипотези – измама на платеща и неизпълнение на едно или повече от задълженията му по чл. 75 ЗПУПС умишлено или поради груба небрежност. От анализа се извежда извода, че от тях практическо значение има само неизпълнението на едно или повече от задълженията на увредения платец по чл. 75 ЗПУПС умишлено или поради груба небрежност, което отново потвърждава хипотезата за стриктния характер на отговорността.

Въз основа на извършения анализ на нормативната уредба е изяснено, че единственото основание, на което банката може да откаже възстановяване на сумата по неразрешената платежна операция е случай на измама на платеща по смисъла на Наказателния кодекс. Затова при отказ да възстанови средствата по неразрешената платежна операция банката следва да удостовери основанията си за съмнения и относно целта на измамливите действия на платеща в уведомлението си до съответните компетентни органи. Измамливите действия на платеща е необходимо да са насочени към създаване на невярна представа за автентичност на оспорените платежни операции. Тежестта на доказването им обаче, лежи изцяло върху банката, от която се очаква провеждане на пълно и главно доказване, което на практика е изключително трудно постижимо.

Сравнителният анализ между двете основания за възникване на отговорността – при пряко инициране от платеща на платежната операция до банката, която води сметката му, и при използване на услуга за инициране на плащането, сочи на поставяне банката в по-тежко положение, когато платецът ползва услуга по инициране на плащането от друг доставчик на платежни услуги, отколкото когато не ползва такава услуга. Когато ползва услуга по инициране на плащането, банката няма правото да откаже възстановяване на платените по неразрешената платежна операция средства на платеща, дори и да има основателни съмнения за измама от негова страна. В проучването са представени и допълнителните затруднения, водещи до неравноправно третиране на банката при ползване на услугата по инициране на плащане от друг доставчик, като например, липсата на

договор между банката и доставчика на услугата по инициране на плащането, който да гарантира своевременното взаимно уведомяване за наличието на основателни съмнения за измамата. На тази основа в изслушването е дадено аргументирано предложение *de lege ferenda* за допълване на ЗПУПС (§ 2, II, т. 1).

В изслушването се споделя разбирането, че към имуществената отговорност на банката за неразрешени платежни операции намират пълно приложение изведените в доктрината постановки за съпричиняването на вреди като сложен фактически състав, който включва като общи елементи неизпълнение от страна на увреденото лице на предварително установени задължения, претърпени от него вреди и пряка причинна връзка между вредите и неизпълнението му (§ 2, II, т. 2). Анализът на относително богатата съдебна практика свидетелства, че измамата спрямо платеца, включително под формата на фишинг-измама, се разглежда от съда на плоскостта на умишленото или поради груба небрежност неизпълнение на едно или повече от задълженията му по чл. 75 ЗПУПС.

Освен наличие на неизпълнение на посочените в чл. 75 ЗПУПС задължения, неизпълнението следва да е резултат на проявен умисъл или груба небрежност от страна на платеца. Като форми на вина умисълът и грубата небрежност не се предполагат и следва да бъдат доказани от банката с пълно и главно доказване, което ако не бъде проведено не може да освободи банката от отговорност. В резултат на извършеното проучване и задълбочен анализ на съдебната практика, включително в сравнителен план с практиката на съдебните органи в други държави-членки на ЕС (основно Франция и Италия), се налага извода, че компенсацията на вини с увредения платец е призната от закона възможност не само за ограничаване, но и за освобождаване от отговорност на банката за неразрешена електронна платежна операция, но при изключително ограничени хипотези, които в съдебната практика се разглеждат и решават противоречиво.

В изслушването е изведено основополагащото значение, което има приемането на електронната платежна операция за разрешена от страна на съда. Дори когато съдът допуска намеса на неоторизирани трети лица в платежния процес, решаващият принос на платеца и пряката причинна връзка на поведението му с оспорените като неразрешени платежни операции, неговата „*изключителна*“ вина, пряко обуславят разбирането на съда, че платежната операция е разрешена. Затова, когато платецът е действал при условията на умисъл или груба небрежност, на практика е много трудно да се прокара ясна разграничителна линия в кои случаи електронната платежна операция е била „*разрешена*“ и в кои – „*неразрешена*“, което за пореден път потвърждава стриктната отговорност на банката за неразрешени платежни операции. Въпреки това, компенсацията на вини с

увредения платец остава най-често използваното в практиката основание за освобождаване на банката от отговорност.

Относно времевите предели в изследването се стига до заключението, че началото на отговорността на банката за неразрешената платежна операция настъпва в момента на узнаване от страна на банката за неразрешената платежна операция, а не в момента на регистрирането ѝ (§ 2, III, т. 1). Законът задължава банката да коригира неразрешената платежна операция, но само ако ползвателят на платежни услуги я е уведомил без неоснователно забавяне. Установеният в закона срок за уведомяването е до 13 месеца от датата на регистриране на операцията. Анализът на съдебната практика, вкл. на съдебните органи в държавите-членки на ЕС, свидетелства, че водеща за съда е нормата, установяваща краен 13-месечен срок от задължаване на сметката на титуляря с неразрешената платежна операция, без да се оценява основателността на евентуално забавяне. Следователно, специфичното задължение на банката да възстанови сумата по неразрешената платежна операция не е подвластно на общия облигационно правен принцип за изискуемостта – то не става изискуемо още от момента на своето възникване (чл. 69, ал. 1 ЗЗД). Така отново се потвърждава основната изследователска теза за самостоятелния характер на отговорността. В изследването се споделя разбирането, че този краен 13-месечен срок е преклузивен. Преклузивният срокът не се прилага, когато банката не е изпълнила задълженията си за предоставяне на информация за платежната операция по чл. 65, ал. 1 ЗПУПС. Доказателствената тежест за изпълнение на посоченото задължение лежи изцяло върху банката. Затова простото оспорване от страна на платеща за неговото неизпълнение се явява достатъчно.

Срокът за изпълнение на задължението на банката за възстановяване на сумата по неразрешената платежна операция е един работен ден, считано от датата на узнаването. В изследването е прието разбирането, че този срок е установен в полза на кредитора – увреденият платец. Затова лихвата за срока до възстановяването е възнаградителна, а не мораторна, когато е дължима съобразно условията за водене на сметката. Когато такава лихва не се дължи, то след възстановяване на сумата по неразрешената платежна операция и всички удържани във връзка с извършването ѝ суми от страна на банката (като напр., за такси и лихви) сметката ще бъде в състоянието, в което сметката би се намирала, ако не беше изпълнена неразрешената платежна операция.

В изследването крайт на отговорността е установен с изпълнение на пълния обем от задължения от страна на банката като длъжник по санкционното правоотношение към увредения платец от неразрешената платежна операция. Крайт на отговорността настъпва и при бездействие на увредения платец в продължение на повече от 13 месеца, считано от датата на узнаване за неразрешената електронна платежна операция. Това отново е в пряко потвърждение на основната изследователска теза за самостоятелния характер на отговорността.

Отнемането на банковия лиценз не е правопогасяващо обстоятелство по отношение на отговорността. Не е правопогасяващо обстоятелство и закриването на платежната сметка, нито нейното прехвърляне при друг доставчик на платежни услуги. Няма пречки страните по санкционното правоотношение да уредят с правна сделка дължимите суми по неразрешената платежна операция – опрощаване, спогодба, вкл. съдебна спогодба, новация, прихващане, и т.н. С настъпване на погасителния ефект на сделката, настъпва и крайт на отговорността.

В същия параграф са разгледани и въпросите относно погасителната давност (§ 2, III, т. 2). Поради обстоятелството, че ЗПУПС не съдържа изрични разпоредби относно погасителната давност, приложима при отговорността на банката за неразрешени електронни платежни операции, изложението съдържа тълкуване на общите правила на гражданското право като се изхожда от подчертаните в предходното изложение особености на отговорността. В изследването се споделя разбирането, че намира приложение общият 5-годишен давностен срок.

Искът по чл. 79, ал. 1 ЗПУПС не е иск за връщане на вложената по сметка при банката сума, а иск за възстановяване платежната сметка на платеща в състоянието, в което тя би се намирала, ако не беше изпълнена неразрешената електронна платежна операция. Затова в изследването се приема, че за притезанието по този иск – за вземането на титуляря на сметката в частта от влога, засегнат от неразрешената електронна платежна операция, давност тече, независимо че липсва искане за връщане на вложената по сметката сума. Приема се, че тази давност също е 5-годишна, считано от изискуемостта на вземането на титуляря за изплащане на вложената по сметката сума, което по необходимост включва и вземането за сумата по неразрешената електронна платежна операция, но не само. При вреда, възникнала от нарушение на облигационно задължение, меродавен е моментът на причиняване на вредата.

Анализът на давностния срок по чл. 110 ЗЗД за изплащане на вложената по сметката сума, вкл. и в частта от влога, засегнат от неразрешена електронна платежна операция, сочи на съществени различия с преклузивния 13-месечен срок по чл. 77, ал. 1 ЗПУПС за

възстановяване на сумата по сметката. Давностният срок препятства упражняване на правото на иск за изплащане на влога от банката, докато преклузивният срок погасява субективното право на платеща да иска от банката възстановяване на сметката му при нея в състоянието, в което тя би се намирала, ако не беше изпълнена неразрешената електронна платежна операция. Двата иска са различни – имат различно правно основание и различен петитум.

Глава V. Форми и способи за реализиране на отговорността

В глава пета, § 1 са разгледани двете форми на отговорността: обезщетение за вреди (§ 1, I) и неустойка (§ 1, II). За пълнота в изследването е спомената и застрахователната защита като друго възможно средство за лимитиране на отговорността за неразрешени платежни операции в електронна среда с уговорката, че застрахователните продукти като такова средство ще бъдат предмет на отделно задълбочено изследване (§ 1, III). Акцентът е поставен върху мораторната (закъснителната) лихва – договорна или законова. Разгледан е нормативно определеният начин на изчисляване размера на законовата мораторна лихва. В сравнителен план са разгледани мораторната законна лихва и мораторната неустойка, като се приема за допустимо съобразно общите правила увреденият платец да диференцира претенцията си за действително претърпените от него вреди на претърпени загуби и пропуснати ползи.

Приложението на неустойката е доста ограничено. В изследването се потвърждава принципната допустимост за уговаряне на неустоечни клаузи (§ 1, II, т. 1). Няма пречки за случаите на неразрешени платежни операции в електронна среда платещът, особено когато е търговец, да уговори с банката мораторна неустойка в по-висок от законната лихва размер. Неустойката може да бъде както кумулативна, така и зачетна. Анализирано е приложното поле на различните видове неустойки. Интересът на страните от уговаряне на евентуална неустойка е съмнително. При неразрешените платежни операции в електронна среда е практически невъзможно да се оценят вредите към датата на сключване на рамковия договор за платежни услуги. Затова ползата за платеща от такава неустойка е твърде неясна. От друга страна, банката няма интерес от уговаряне на евентуална неустойка предвид принципната възможност за платеща да търси обезщетение в по-голям размер по общия ред. Същите са причините, поради които и уговарянето на алтернативна неустойка е лишено от практическо значение.

В изследването е разгледана и изключителната неустойка (§ 1, II, т. 2). Въз основа на извършения анализ е достигнато до заключението, че за тази неустойка важат изяснените ограничения по отношение действието на освобождаващите клаузи. Прието, е че действието

на такава неустоечна клауза, по силата на която срещу заплащане на определена парична сума банката да се освободи изцяло от задължението за незабавно възстановяване на стойността на неразрешената платежна операция, е твърде съмнително. Много е вероятно такава клауза, ако бъде договорена, да бъде обявена за нищожна поради противоречие с императивни разпоредби на закона.

Като способности за реализиране на отговорността в § 2 са разгледани извънсъдебното и съдебното разрешаване на платежни спорове във връзка с регистрирани неразрешени електронни платежни операции. Акцентът е поставен върху извънсъдебното разрешаване на платежни спорове. Изследването се фокусира върху стимулите за страните да разрешават извънсъдебно платежните си спорове. Изяснено е, че скоростното уреждане на отношенията е в интерес както на платеща, така и на банката, при която се води сметката му, тъй като ограничава размера на вредите. Така по-малко надлежно оторизирани платежни нареждания, явяващи се последващи регистрирането на неразрешената платежна операция, могат да се окажат неправомерно отхвърлени поради липса на достатъчно разполагаемост по сметката. Анализирана е законовата възможност за автоматизация и самоизпълнение на процеса по възстановяване на средствата от неразрешената платежна операция чрез умен договор (*smart contract*), като са изтъкнати свързаните с това ползи (§ 2, I, т. 1).

Направен е критичен преглед на нормативната уредба на производството пред Помирителната комисия за платежни спорове към Комисията за защита на потребителите, като са представени нейните предимства и недостатъци. Производството е факултативно и не представлява задължителна предпоставка за предявяване на иск пред съда, но доставчикът на платежни услуги е длъжен да информира ползвателя на платежни услуги за наличието на тази възможност. Подаването на жалба до доставчика на платежни услуги се явява необходима предпоставка за подаване на жалба пред Помирителната комисия за платежни спорове. Въз основа на направения анализ е обоснован извода, че максималният паричен праг на споровете от 25 000 лв., непроменян от приемането на Правилника на Комисията през 2015 г., е добре да бъде актуализиран, вкл. поради натрупаната инфлация през последните десет години, тъй като силно ограничава споровете, които могат да бъдат отнесени за разглеждане от Помирителната комисия за платежни спорове (§ 2, I, т. 2). За пълнота накратко е представена и медиацията, като признат от закона алтернативен способ за разрешаване на правни спорове, който може да бъде приложен при платежни спорове за неразрешени електронни платежни операции, вкл. над 25 000 лв. (§ 2, I, т. 3).

Съдебното производство няма специфики освен във връзка с прилагането на специални доказателствени правила (§ 2, II). Когато ползвателят на платежна услуга твърди, че не е разрешавал изпълнението на платежна операция, законът изрично възлага на банката

доказателствената тежест за установяване автентичността на платежната операция, нейното точно регистриране, осчетоводяването, както и за това, че операцията не е засегната от техническа повреда или друг недостатък в услугата, предоставена от банката. Индивидуалната съдебна защита по иска по чл. 79, ал. 1 ЗПУПС се реализира по общите правила на ГПК. Уредбата за колективна защита не намира приложение при реализация на отговорността на банката за неразрешени платежни операции (§ 2, II, т. 6).

Искът е осъдителен – за възстановяване сумата на неразрешената платежна операция и вредите от нея. Проучването на съдебната практика свидетелства, че за всяка отделна неразрешена електронна платежна операция се предявява отделен иск. В изследването се подкрепя това разбиране на съда, тъй като при неразрешените електронни платежни операции няма идентични вреди. Засягането на платежните сметки при всяка операция е различно, основава се на различни факти и обстоятелства и затова представлява отделно и самостоятелно основание за водене на отделен иск (§ 2, II, т. 1). Допустимо е както кумулативно, така и евентуално обективно съединяване на исковете. Предвид целите и функциите на института на отговорността, вкл. необходимостта от незабавно възстановяване правата на ищеца върху сумата от неразрешената платежна операция, в изследването се аргументира необходимостта от въвеждане на бързото производство по ГПК, като са направени и съответни предложения *de lege ferenda*.

За пълнота в изследването се съдържа кратък преглед на подсъдността, процесуалната легитимация и процесуалните договори при платежни спорове за възстановяване на суми по неразрешени електронни платежни операции. Отразени са спецификите при потребителските спорове. Възприето е разбирането за принципната арбитражуемост на платежните спорове, но само ако спорът не е потребителски (§ 2, II, т. 3). Отнемането лиценза на банката, откриването на производство по доброволна или принудителна ликвидация на банката, както и откриването на производство по несъстоятелност срещу банката, не лишават титуляра на сметката, засегната от неразрешената платежна операция, от качеството му на кредитор на банката за нейната стойност, както и за стойността на причинените му вреди. Накратко е разгледана и процедурата по изплащане на гарантираните влогове по засегната от неразрешена платежна операция сметка (§ 2, II, т. 5).

Заклучение

В § 1 е предложено обобщение на всички изводи, направени в работата. В предложения дисертационен труд е направен цялостен анализ на правния институт на имуществената отговорност на банката за неразрешени електронни платежни операции

според българското право. Изследван е правният режим, действащ в настоящия момент. Потърсена е и неговата интерпретация в теорията и съдебната практика. Констатираните проблеми са изследвани и в сравнително-правен аспект като е проучен опита и на други правни доктрини при тяхното разрешаване. Анализирани и отграничени са и някои сходни правни конструкции. Въз основа на извършената работа могат да бъдат направени следните изводи:

- Уредбата на имуществената отговорност на банката за неразрешени електронни платежни операции е обект на пълна хармонизация на европейско ниво, но е непълна и на места се отклонява от европейското право. Правилата на договорната и деликтната отговорност не могат да се конкурират с хармонизирания режим на отговорността, а могат само да го допълват. Те намират субсидиарно приложение, когато не накърняват заложените в европейското право специални цели и полезно действие на института на отговорността.
- Натрупаната съдебна практика е противоречива и не дава еднозначен отговор за характера на отговорността и свързаните с него въпроси. В тази връзка се налага изменение и допълване на законовата рамка с цел запълване на празнотите. Процесът на обсъждане на третата платежна директива и регламента за платежни услуги в ЕК предоставя редица възможности, които може да бъдат използвани;
- Лаконичната правна уредба поражда редица спорове от теоретично естество с важно практическо значение. Основният спор е за правната същност на имуществената отговорност на банката за неразрешени електронни платежни операции като специален фактически състав на деликтна отговорност или вид договорна отговорност. Решаването на този въпрос има важно практическо значение за субсидиарно прилагане на общи гражданскоправни норми, които уреждат обхвата на вредите, съпричиняването, погасителната давност, и др. От него до голяма степен се определят възможностите и границите за договаряне на освобождаващи клаузи.
- В основата на разрешаването на посочения по-горе, проблем е сложна и динамична система от правоотношения в платежния процес. Те се развиват между различни участници и имат характер и съдържание, за които няма еднозначен отговор в доктрината и съдебната практика. В изложението се доказва, че в електронна среда тези правоотношения носят *differentia specifica*, която обуславя особености и изисквания към съдържанието им, вкл. използваните платежни сметки и инструменти за достъп до тях. Тази *differentia specifica* обосновава дефиниране на електронното плащане като

разновидност на безкасовото плащане, но с по-строги изисквания към банката като доставчик на платежни услуги.

- Доказа се, че банката има централно място в системата от правоотношения при извършване на електронни плащания. От всички доставчици на платежни услуги само банката е лицензирана да влогонабира и съхранява пари. Независимо от договорната рамка беше демонстрирано, че при извършване на електронни платежни операции банката встъпва с платеца по електронното плащане в две взаимно свързани, но напълно различни правни отношения. От една страна, банката встъпва в платежно отношение, по което дефинира платежния инструмент. А от друга страна – в правно отношение, по което банката открива и води сметка с онлайн достъп, по която се осигурява покритието на плащането с платежния инструмент.
- Изяснено беше, че надеждното и сигурно функциониране на платежната система налага бърза и лесна обезвреда на увредения платец, вкл. чрез бързото преразпределение на вредите от неразрешената платежна операция към банките като лицензирани участници, които отговарят на най-строгите изисквания за капитал и ликвидност. Затова санкционното правоотношение, чрез което се реализира отговорността за неразрешени платежни операции, възниква и се развива само в лицето на банката, когато обслужва сметката на увредения платец, дори тя да не е действителният ѝ носител. Така беше демонстрирана водещата роля на правоотношението по откриване и водене на банковата сметка на увредения платец при реализиране на отговорността.
- Въпреки договорния характер на правоотношението по откриване и водене на банковата сметка на увредения платец, изхождайки от публичния интерес при предоставяне на платежни услуги на информационното общество и хармонизирания специален режим на отговорността на европейско ниво, в настоящото изследване е достигнато до заключението, че отговорността на банката за неразрешени платежни операции е самостоятелен вид гражданска отговорност. Тя е специална и различна от договорната и деликтната отговорност. Самостоятелният характер на отговорността пряко произтича от особеностите и динамиката на платежните отношения, за чиято закрила е създадена като правен институт.
- Определящо значение за този извод има не само конкретното съдържание на санкционното правоотношение – възстановяването на платежната сметка на платеца в състоянието, в което тя би се намирала, ако не беше изпълнена неразрешената

платежна операция. Водещо значение за извода има и динамиката на това възстановяване.

- Изискването за незабавно заличаване на състоянието на нарушеност отразява и генезиса в развитието на института в европейското право. Така, освен интересът на увредения платец са гарантирани интересите на изключително широк кръг субекти, зависими от надеждното и сигурно функциониране на платежната система, вкл. останалите участници в тази система, а така и оборота като цяло.
- Самостоятелността на правния институт на имуществената отговорност на банката за неразрешени електронни платежни операции намира проявление и в предпоставките за възникването ѝ. Тези предпоставки определят отговорността като строга (стриктна). За да отговоря адекватно на новите реалности в развитието на платежните отношения институтът на отговорността предвижда обезвреда не само при виновно поведение и неизпълнение на задълженията на банката съобразно съществуващите правила, но и при поведение, което отговаря на всички установени правила и професионални стандарти за дължима грижа. Беше доказано в изследването, че отговорността в някои случаи се явява обективна, тъй като възниква и в хипотеза, при която липсва противоправно поведение от страна на банката. Такива са случаите, когато вредите са причинени от трето за платежния процес лице и липсват основания за пълното или частичното освобождаване на банката от отговорност за вредите. Беше изяснено, че противоправността се свежда само до регистриране на неразрешената платежна операция.
- Въз основа на сравнително-правно проучване беше демонстрирано, че правилата за стриктната отговорност на банката се явяват в най-пълна степен съответни на принципите за ефикасно разпределение на вредите от неразрешената платежна операция. Тези правила в най-висока степен отговарят на принципа на прехвърляне на вредите (*loss spreading*), принципа на редукция на вредите (*loss reduction*) и принципа на налагане на вредите (*loss imposition*).
- Въз основа на направеното изследване се достигна до заключението, че определеният от закона критерий за дължимата от банката грижа – грижата на добрия търговец, е недостатъчен и следва да бъде завишен. Банката има качеството на професионален участник с ключова роля в платежния процес. Затова и дължимата от нея грижа следва да съответства на качеството ѝ именно на такъв професионален участник в платежната система. Тя следва да е по-висока от дължимата грижа, изискуема се от останалите търговци, които нямат такова качество и не са обект на платежен надзор.

- В отношенията си с клиентите банката следва да осигури всички предпоставки за гарантиране срещу евентуални пробиви, вкл. чрез въвеждане на допълнителни мерки за сигурност, за които съществува техническа възможност. Затова отговорността следва да санкционира чрез дължимата грижа засягането не на негативния, а на позитивния интерес. Такова засягане представлява всяко недостатъчно бързо обновление на платежната инфраструктура на банката. Такива са ненадеждните и неефективните процедури, които банката прилага за установяване, управление, контрол и докладване на рисковете, на които е изложена или може да бъде изложена в процеса на предоставяне на платежни услуги в електронна среда. В крайна сметка тези са рисковите фактори, които са в състояние да обусловят неразрешената електронна платежна операция като техен противоположен резултат. Платецът не следва да бъде държан отговорен, когато е станал жертва на престъпна дейност, за защитата срещу която не разполага със специални знания и умения за да я предвиди и адекватно да се предпази.
- В изследването беше изяснено още, че строгата отговорност на банката за неразрешени платежни операции сама по себе си не представлява пречка за валидността и действието на освобождаващи клаузи, когато такива бъдат уговорени. Беше доказано, че освобождаващите клаузи се явяват пресечна точка между принципите на автономия на волята и свободата на договаряне от една страна, и от друга – на договорната справедливост. Затова когато ползвателят на платежни услуги е потребител, освобождаващите банката клаузи за неразрешени платежни операции имат изключително тясно приложение – само при липсата на позитивна нормативна уредба, ако не са неравноправни.
- Когато ползвателят на платежни услуги няма качеството на потребител, в изследването беше демонстрирана богатата палитра от възможности за освобождаващи клаузи. Такива са уговорките за промяна на доказателствената тежест при предоставяне на информация. Такива са и освобождаващите банката клаузи от доказателствената тежест за автентичността и точното изпълнение на определен вид електронни платежни операции. При определяне на пределите на договаряне беше обърнато специално внимание на съвкупно действие на освобождаващите клаузи, когато бъдат уговорени, вкл. опасността чрез тях да се прилагат различни условия за един и същи вид рамкови договори за платежни услуги по отношение на определени клиенти. Подчертана беше недопустимостта на уговорки, които поставят в

неравноправно положение конкуренти и по този начин водят до ограничаване или нарушаване на конкуренцията, а оттам и до засягане на интересите на потребителите.

- Изяснени бяха и силно стеснените възможности за ограничаване и изключване на отговорността на банката за неразрешени платежни операции на извъндоговорно основание. Правилото при договорната отговорност за предвидимост на вредите при пораждаване на задължението се явява неприложимо, поради несъвместимостта му с целите и полезното действие на института на отговорността.
- Изследвани бяха обективните предели при специалните основания за освобождаване от отговорност при непреодолима сила и в случаите на изпълнена операция съобразно посочения от платеца IBAN. Беше отбелязана неприложимостта на това основание при липсата на възможност за “*преглед*“ на оспорената операция.
- При изследването на субективните предели беше достигнато до заключението, че специалният състав на стриктната отговорност на банката за неразрешени платежни операции познава само и единствено изключителната вина на увредения платец като основание за изключване или ограничаване на отговорността. От уредените в закона две хипотези, практическо значение има само неизпълнението на едно или повече от задълженията на платеца по чл.75 ЗПУПС умишлено или поради груба небрежност.
- В изследването беше достигнато до заключението, че началото на отговорността на банката за неразрешената платежна операция настъпва в момента на узнаване от страна на банката, а не в момента регистрирането ѝ. Краят на отговорността настъпва освен с изпълнение на пълния обем от задължения на банката към увредения платец от неразрешената платежна операция, още с бездействието на платеца в 13-месечния преклузивен срок за оспорване на операцията пред банката. Отнемането на банковия лиценз не е правопогасяващо обстоятелство по отношение на отговорността. Не е такова обстоятелство и закриването на платежната сметка, нито нейното прехвърляне при друг доставчик на платежни услуги. Платецът не губи правата си и при откриването на производство по доброволна или принудителната ѝ ликвидация, нито при откриването на производство по несъстоятелност срещу банката.
- Особеностите и динамиката на платежните отношения, за чиято закрила е създаден правният институт на имуществената отговорност на банката за неразрешени платежни операции, намират ярко проявление и в установените специални доказателствени правила, улесняващи бързата реализация на отговорността.

- Платежните спорове по неразрешените платежни операции могат да бъдат предмет на медиация. За потребителските платежни спорове следва да са изпълнени специалните изисквания на закона. Въпреки стремежа на законодателя към извънсъдебно уреждане на платежните спорове, установените ограничения в правилника за дейността на Помирителната комисия за платежни спорове не насърчават страните към постигане на помирителни споразумения и следва да бъдат преосмислени.
- Индивидуалната съдебна защита срещу банката се реализира по общите правила на ГПК, дори когато ищец е потребител. Правилата на бързото производство не намират приложение. Искът е осъдителен. Когато ищецът няма качеството на потребител, няма пречки с рамковия договор за платежни услуги да бъде определена местна подсъдност, различна от определената в закона, както и спорът да бъде отнесен за разглеждане от арбитраж.
- Засегнатият от неразрешената платежна операция интерес е винаги индивидуален, а не колективен. Дори при наличието на операционен инцидент, засягащ множество ползватели на платежни услуги, при неразрешените платежни операции няма идентични вреди. Затова и уредбата за колективна защита не намира приложение при реализация на отговорността на банката за неразрешени платежни операции.

Като резултат от цялостното изследване на нормите относно имуществената отговорност на банката за неразрешени електронни платежни операции § 2 съдържа предложения за усъвършенстване на нормативната уредба с конкретно формулирани текстове и конкретно посочени нормативни актове, от които тези текстове да станат част. Предложенията *de lege ferenda* са обособени в три категории: (i) предложения за запълване на празнини със структурно значение, които имат за задача да придадат завършен систематичен характер на правния режим (§ 2, I, т. 1 – т. 5); (ii) предложения, които имат за цел да подчертаят обезпечителната (гаранционната) функция на имуществената отговорност на банката за неразрешени електронни платежни операции (§ 2, II, т. 1 – т. 5); и (iii) предложения, имащи чисто технически характер или отнасящи се до други, сходни правни фигури (§ 2, II, т. 1 – т. 4).

Параграф 3 съдържа кратък преглед на проекта на Регламент на Европейския парламент и на Съвета относно платежните услуги на вътрешния пазар и за изменение на Регламент (ЕС) № 1093/2010 с акцент върху уредбата на имуществената отговорност на банката за неразрешени платежни операции. Отбелязано е, че един такъв подход ще има своите положителни и отрицателни страни. От една страна, по този начин ще се постигне еднакво регулиране на отговорността във всички държави-членки на ЕС. От друга страна

обаче, успехът на един такъв подход много ще зависи от достигнатото ниво на хармонизация между все още фрагментираните правни системи на отделните държави-членки на ЕС.

Предложената уредба свидетелства за запазване на самостоятелния и строг характер на отговорността. В известна степен предложеното развитие на правната уредба на отговорността за неразрешени платежни операции съответства на два основополагащи принципа. На първо място, отговорността продължава да е строга за банката като основен доставчик на платежни услуги, лесна и бърза за реализиране, с ограничени на брой основания за освобождаване. Тази строгост е пряко проявление на обезпечителната (гаранционната) функция на отговорността, която видно от динамиката при вторичното право на ЕС придобива все по-голямо значение и налага трансформацията му в първично. Така отговорността ще насърчава още по-бързо и дори изпреварващо кречерите обновление на платежната инфраструктура на банката, въвеждане на нови още по-надеждни и ефективни процедури за управление, контрол и докладване на рисковете в електронна среда, гарантирайки по този начин надеждното и ефикасно функциониране на платежните системи и оборота.

От друга страна, в уредбата се забелязват тенденции за допълнително разширяване на защитните механизми – въвеждане на услуга за проверка на съответствие в предоставените от платеща индивидуални идентификационни данни и име на получателя, допускане изискванията за потребители да се прилагат и към микропредприятия, макар и в дискреция на държавите-членки на ЕС, въвеждане на специални основания на отговорността, когато потребител е бил манипулиран от трето лице, представящо се за служител на неговия доставчик на платежни услуги, въвеждане на изискване на „реални“ основания за подозренията на платеща в измама и нарочна процедура по установяването им, и т.н.

Прекаляването в строгостта на отговорността на банките за неразрешени електронни платежни операции обаче, може да бъде контрапродуктивно и да доведе до постепенното им изтегляне от този важен за икономиката сегмент, каквито са разплащанията. Може в определен момент за банките да се окаже неизгодно предоставянето на платежни услуги на информационното общество и те да отстъпят тази дейност изцяло на технологичните компании. Ако в бизнес модела им разходите за покриване на загуби от неразрешени платежни операции, заедно с необходимите инвестиции за постоянно технологично обновление, вече не оправдават предоставянето на платежни услуги на информационното общество, банките могат спокойно да насочат капиталите си към друга търговска дейност.

Това ще постави в риск както надеждното и гладко функциониране на платежните системи, така и защитата на ползвателите на платежни услуги и най-вече потребителите, като най-уязвимите им участници, тъй като в преобладаващия брой случаи слаборегулираните технологични компании не са така капитализирани и устойчиви на трусове както банките. Балансът е динамичен и зависи от множество фактори, но следва да бъде неизменно търсен с оглед на текущото състояние на платежните отношения.

III. ПУБЛИКАЦИИ ПО ТЕМАТА НА ДИСЕРТАЦИЯТА

1. **Гарантира ли IBAN освобождаване на банката от отговорност за неразрешени платежни операции?**
обем: 22 стр., публикувано в сп. **Търговско право**, кн. 1, 2025 г.
2. **Алтернативното разрешаване на платежни спорове – начин на употреба**
обем: 8 стр., публикувано в сп. **Търговско и облигационно право**, кн. 2, 2025 г.
3. **Колко строга е отговорността на банката за неразрешени платежни операции в електронна среда?**
обем: 12 стр., публикувано в сп. **Счетоводство, данъци и право**, кн. 5, 2024 г.
4. **Договорни основания за намаляване и освобождаване на банката от отговорност за неразрешени платежни операции в електронна среда**
обем: 8 стр., публикувано в сп. **Търговско и облигационно право**, кн. 2, 2024 г.
5. **Преглед на последните промени в условията и реда за откриване на платежни сметки и изпълнение на платежни услуги**
обем: 9 стр., публикувано в сп. **Счетоводство, данъци и право**, кн. 11, 2022 г.
6. **Правни ефекти при спиране предлагането на срочни депозити от банките**
обем: 9 стр., публикувано в сп. **Търговско и облигационно право**, кн. 9, 2021 г.
обем: 9 стр., публикувано в сп. **Счетоводство, данъци и право**, кн. 8, 2021 г.
7. **Рамков договор за платежни услуги по новия ЗПУПС и новата Наредба № 3 на БНБ**
обем: 10 стр., публикувано в сп. **Български законник**, кн. 7, 2018 г.
8. **Нова наредба на БНБ за условията и реда за откриване на платежни сметки, за изпълнение на платежни операции и за използване на платежни инструменти**
обем: 17 стр., публикувано в сп. **Финанси и право**, кн. 5, 2018 г.
9. **Новите платежни услуги по инициране на плащане и предоставяне на информация за сметка**
обем: 19 стр., публикувано в сп. **Български законник**, кн. 5, 2018 г.
10. **Новият Закон за платежните услуги и платежните системи**
обем: 30 стр., публикувано в сп. **Счетоводство, данъци и право**, кн. 4, 2018 г.
приложение

11. **Промени в режима на общите условия по Закона за защита на потребителите, по отношение на договорите за финансови услуги**
обем: 7 стр., публикувано в сп. **Счетоводство, данъци и право**, кн. 4, 2016 г.
12. **Нов закон за електронната идентификация**
обем: 6 стр., публикувано в сп. **Български законник**, кн. 9, 2016 г.
13. **Отрицателните лихви – нормативна уредба и начин на приложение при кредити и влогове**
обем: 12 стр., публикувано в сп. **Счетоводство, данъци и право**, кн. 7, 2015 г.
14. **Нови правила за определяне размера на законната лихва по просрочени задължения**
обем: 5 стр., публикувано в сп. **Счетоводство, данъци и право**, кн. 7, 2012 г.
15. **Правен режим на електронната търговия**
обем: 7 стр., публикувано в сп. **Български законник**, кн. 9, 2007 г.
16. **Допълване на уредбата за условията и реда за изпълнение на платежни операции и откриване на банкови сметки**
обем: 8 стр., публикувано в сп. **Финанси и право**, кн. 9, 2009 г.
17. **Правна уредба на договора за платежни услуги**
обем: 10 стр., публикувано в сп. **Пазар и право**, кн. 7, 2009 г.
18. **Срокове и условия за изпълнение на платежни операции по новия Закон за платежните услуги и платежните системи**
обем: 9 стр., публикувано в сп. **Финанси и право**, кн. 8, 2009 г.
19. **Правен режим и изискванията към дейността на платежните институции**
обем: 10 стр., публикувано в сп. **Пазар и право**, кн. 9, 2009 г.
20. **Отговорност на доставчиците на платежни услуги при използване на платежни карти в интернет**
обем: 10 стр., публикувано в сп. **Пазар и право**, кн. 11, 2009 г.
21. **Правен режим и изисквания към дейността на дружествата за електронни пари**
обем: 9 стр., публикувано в сп. **Финанси и право**, кн. 6, 2011 г.
22. **Промени в Наредба № 3 на БНБ относно прехвърлянето на платежни сметки и таксите, начислявани по тях**
обем: 12 стр., публикувано в сп. **Финанси и право**, кн. 9, 2016 г.
23. **Безналичните плащания и националната платежна система след влизане в сила на новата Наредба № 3 на БНБ от 27 юни 2002 г.**
обем: 13 стр., публикувано в сп. **Български законник**, кн. 9, 2002 г.
24. **Новата Наредба № 3 на БНБ за безналичните плащания и националната платежна система**
обем: 7 стр., публикувано в сп. **Финанси и право**, кн. 9, 2002 г.

25. **Основни задължения на титуляра на банкова сметка**
обем: 5 стр., публикувано в сп. **Пазар и право**, кн. 1, 2002 г.
26. **Начисляване на лихва върху лихва**
обем: 3 стр., публикувано в сп. **Пазар и право**, кн. 2, 2003 г.
27. **Задължения на банката по договора за банкова сметка**
обем: 9 стр., публикувано в сп. **Пазар и право**, кн. 1, 2003 г.
28. **Договор за презграничен банков превод**
обем: 7 стр., публикувано в сп. **Пазар и право**, кн. 10, 2003 г.
29. **Новата Наредба № 13 на БНБ за прилагането на международен номер на банкова сметка и за банковите кодове**
обем: 7 стр., публикувано в сп. **Финанси и право**, кн. 7, 2005 г.
30. **Приет е Закон за паричните преводи, електронните платежни инструменти и платежните системи**
обем: 9 стр., публикувано в сп. **Български законник**, кн. 9, 2005 г.

UNIVERSITY OF NATIONAL AND WORLD ECONOMY

FACULTY OF LAW REVIEW

Velko Tsankov Dzhilizov

**Financial Liability of the Bank for
Unauthorized Payment Transactions in the Digital Environment**

T H E S I S A B S T R A C T
of

Dissertation for awarding a Doctorate degree

Sofia 2025

UNIVERSITY OF NATIONAL AND WORLD ECONOMY

FACULTY OF LAW REVIEW

Velko Tsankov Dzhilizov

**Financial Liability of the Bank for
Unauthorized Payment Transactions in the Digital Environment**

T H E S I S A B S T R A C T
of

Dissertation for awarding a Doctorate degree

Director of Studies:
Assoc. Prof. Dr. Valtchin DASKALOV

Academic Reviewers:
Prof. Dr. Kamelia KASSABOVA
Prof. Dr. Valeri DIMITROV

Sofia 2025

The dissertation public defense will take place on 22nd January 2026, 15.00 h., in meeting room № 2032A of UNWE at the open session of the academic jury. Materials are at disposal in the UNWE's Faculty of Law Review library for the benefit of all interested partes.

I. GENERAL OVERVIEW OF THE DISSERTATION

1. Significance of the Study

There is no comprehensive and systematic academic study of the financial liability of the banks for unauthorized payment transactions, especially for those performed in the digital environment. The rapid development of the new technologies and in particular, after the pandemic with COVID-19 has opened new and unseen horizons in front of the payment services development. New and unknown risks in front of the payment systems have emerged as for example, the risks for theft of digital identity and the diversity of cyber risks linked to data transfers.

The banks turned out to be in a digital environment with exponentially growing digital payments' velocity in the global web, facing a strong competition of new, high-tech and low regulated payment systems' participants. In the context of an open payment infrastructure, which easily accessible from all parts of the world and offering even easier access directly to the assets of their clients, the problem of the financial liability for unauthorized payment transactions has acquired totally new and significantly different importance for the banks as for their clients.

On the other hand, the regulatory framework of the financial liability of the banks for unauthorized payment transactions is becoming stricter and more difficult to understand and to apply, especially within the dichotomy "*tort*" – "*contractual*" liability. Following two payment directives and a range of legislative acts at national level, currently a third payment directive combined with a payment regulation is in process of adoption, focused again on the financial liability of the banks for unauthorized payment transactions.

Given the said dynamics in the development of the payment services and payment infrastructure as in the legal framework, it can be said without exaggerating that a holistic and profound study of the legal nature of the financial liability of the banks for unauthorized payment transactions is in huge delay. The present study is looking to contribute a little bit for catching up with this delay.

2. Subject, Goals and Tasks of the Study

Subject of the dissertation is the financial liability of the bank for unauthorized payment transactions when the bank is servicing the payer's account affected by such a transaction. The study is proving that the nature of this liability belongs to the family of the civil liability and the provisions of the Bulgarian civil legislation should apply but only if not infringing the specific goals and beneficial effect of the liability as stipulated by the European Law Review. The achieved

full harmonization at European level is at the basis of the liability as independent and special legal construct for allocation of the risk stemming from the unauthorized payment transactions in the digital environment. The harmonized legal framework is reasoning the search for parallels in the Law Review enforcement by the Bulgarian judiciary and the judiciary in other European countries (mainly France and Italy). Based on that, and in view of the deducted specific features of the social relations as safeguarded by the liability, a range of *de lege ferenda* proposals are made.

Although financial liability for unauthorized payment transactions may bear also other payment services providers, the present study is focused only and especially on the bank, which is servicing the account affected by an unauthorized payment transaction. The financial liability for unauthorized payment transactions of payment institutions and electronic money companies is mentioned only, with no comprehensive study. The reason is that all those participants in the payment process are pretty new and concerning their liability there is not enough practice accumulated, nor theoretical researches that may support their independent study. On the other hand, the banks traditionally perform cashless payments on bank accounts. Their deals and transactions, incl. payment transactions are subject to monographs and studies as well as there is accumulated rich court practice examining unauthorized payment transactions (incl. in digital environment).

Important aspect of the present study represents the research on the legal relations between the bank and the account holder with regards to the registration of an unauthorized payment transaction. Their specifics and dynamics in the digital environment have been disclosed. Those relations are studied in the larger context of the complex system of relations in the payment process given the larger scope of the bank's duties for custody of the cash on account but only if their non-fulfilment may result in deficits of the payment instruments and account online access security.

The present study has not the task to comprehensively analyze the relations in the payment process nor the specifics of the interbank payments but it is tasked to search for the “*benefits*”, which the liability is bringing for their safeguarding, *la raison d'être* of its independent existence – the new „*known*“ in its content. It is looking for the advantages, which the liability is giving to the reliability and resilience of the payment systems via an efficient distribution of the losses from the unauthorized payment transaction. Different payment systems, their rules of operation, participants, specifics and development, incl. the functions of the central bank, clearing houses and other operators, are out of the scope of the present study.

Other main subject of the study is the due diligence. The thin borderline of the liability between the due diligence standard applied for the bank as a professional and the due diligence of the damaged by the unauthorized payment transaction payment services user has been drawn up. The study is looking for answering the question why the liability is imposing indemnities not only

in case of a misconduct or a default of the bank in terms of the established requirements but also in case of conduct, which is complying with all the rules and due diligence standards as applicable from time to time. It is searching for parallels in the case Law Review with France and Italy court practice. In its focus are the cases of hacking, or more precisely – cracking attacks, where the damages are caused to the payer by a third party for the payment process – a cracker.

The study is reviewing for completeness certain legal constructions as used in the past to relate with the bank's legal status when registering an unauthorized payment transaction (an execution in favour of putative creditor, a trustee's liability under a mandate contract and a depository's liability under a monetary deposit contract). Although the legal status of the bank when registering an authorized payment transaction has altered already, it remains subject to the same civil Law Review principles and thus, it is worth to highlight the main reasons staying behind the inapplicability of the arguments based on those principles, which were effective in the past.

Out of the scope of the present study remains the direct liability for damages caused to third parties, incl. creditors of the damaged payer. The said liability has a tort nature and is subject to different legal principles. This is the reason why out of the scope of the study is left also the liability of the bank for damages from unauthorized payment transactions when caused by acts or omissions of its employees, agents or subcontractors. In all those cases the damage is directly caused by a third party. The damaged payer has also the quality of a third party with regards to the respective employee, agent or subcontractor of the bank when the damages are caused to him by such persons. If enforced, the financial liability of the bank for unauthorized payment transactions would exclude the said liability.

The financial liability of the bank for not executed or unduly executed or delayed payment transactions, incl. due to the registering of unauthorized payment transaction, is not thoroughly analyzed as well. Although conditional to certain extent to the studied liability, this is a liability for payment transactions that are authorized and, not unauthorized. It is also subject to different legal principles. The study contains to this end a range of differentiations but does not pretend to be exhaustive. Certain proposals *de lege ferenda* are also made for the purposes of a clearer differentiation of both liabilities.

Other legal liabilities as penal Law Review liability and administrative Law Review liability are not subject to the study as well. Mentioning those types of liabilities, if any, was done for the purposes of completeness of the study of the financial liability of the bank for unauthorized payment transactions. It does not pretend to be exhaustive.

Within the said subject of the study as **main research thesis** of the study is the statement that the financial liability of the bank for unauthorized payment transactions in the digital environment represents a separate type of civil liability, which differs from the tort and from the

contractual liability despite its significant similarities with the tort and especially, with the contractual liability. This liability possesses the specifics arising from the digital environment and the public interest in the payment services offering to the information society.

With respect to the main thesis are applied three basic hypotheses:

First hypothesis states that the liability belongs to the family of the civil Law Review liability, and it is subject to the subsidiary application of the civil Law Review provisions. Despite the contractual nature of the relations linked to the opening and holding of a bank account of the damaged payer, given the public interest in the payment services offering to the information society, incl. for the purposes of a reliable and efficient functioning of the payment systems, the financial liability of the bank for unauthorized payment transactions is to be considered as separate type of a civil Law Review liability, which differs from the contractual and from the tort one.

Second hypothesis states that the prerequisites for its incurring and the instruments for its enforcing are to define the said liability as strict (strong). The liability imposes immediate indemnities as of the moment of the registering of the unauthorized payment transaction not only in case of a misconduct or a default of the bank but also in case of conduct, which is complying with all the rules and due diligence standards as applicable from time to time. The legal grounds for exoneration of the bank from the liability are *numerus clauses* and very few as a number and, must be proved entirely by the bank.

Third hypothesis states that the strict liability of the bank for unauthorized payment transactions in the digital environment does not impede on its own the validity and enforceability of exemption clauses if negotiated. The exemption clauses stay at the point of intersection between the principles of autonomy of the will and the negotiation freedom from one side and the principles of contractual fairness from another side.

The verification of the said hypotheses has two **main scientific goals**: (i) deducting the answers of the basic liability problems, which are not present in the currently applicable legal framework by means of its correct interpretation and application using the reconstruction approach based on the specific liability's features; and (ii) drafting appropriate *de lege ferenda* proposals. The achievement of those goals would be beneficial for the structuring of a single systemic legal regime as best fitting to the functioning of this type of liability. To this end are fulfilled **specific scientific targets**, as it follows:

1. Tracking the genesis of the financial liability of the bank for unauthorized payment transactions from history perspective.
2. Analysis of the legal specifics of the payment transactions in the digital environment.

3. Clarification of the specific goals and beneficial effect of the liability construct for unauthorized payment transactions in the digital environment as stipulated by the European Law Review and the trends for its future development.
4. Analysis of the legal relations between the bank and the payer under the electronic payment transaction according to the framework agreement for payment services regulation and in the larger context of the entire payment process.
5. Clarification of the legal essence of the bank's liability for unauthorized payment transactions.
6. Analysis of the pre-requisites for the liability to arise with emphasis on the specific obligations of the bank in the process of authentication and authorization of electronic payment transactions as a ground for their registration on a bank account with granted online access as well as the analysis of the required due diligence for their execution.
7. Research on the different legal options in place for liability exemption or limitation, incl. tolerance levels for exemption clauses negotiation.
8. Research on the forms of liability and its enforcement instruments.

3. Methods used in the Study

Primarily the normative method finds application in the study as it is used for proper understanding of legal norms' meaning corresponding to their place in the normative act in concert with the formal-logical and deductive methods. The specific interpretation of the general rules regulating the civil Law Review liability in the Bulgarian Law Review is reached by way of deduction and examination of the context and extent it would be acceptable to be applied under the European Law Review for the purposes of regulation of the financial liability of the bank for unauthorized payment transactions in the digital environment. To this end, the normative acts that regulate this liability, its respective pre-requisites and manifestation, are systemized in accordance with their genesis, specifics and most frequent practical issues demonstrated in the process of their interpretation and application.

The relevant case Law Review is also analyzed. A range of monographs and scientific studies are thoroughly researched with respect to the theses and opinions of their authors concerning different aspects of the liability as the relations, which are safeguarded by it, and by putting certain theoretical statements under critical analysis.

Historical and comparative Law Review methods are also used. As a basis for comparative Law Review studies the relevant case Law Review in France, Belgium and Italy is the most frequently used given the legislations of those countries are very close to the Bulgarian Law

Review in terms of the level of implementation of the European Law Review in the field of the liability of the bank for unauthorized payment transactions in the digital environment. This is the reason why the study is using examples of court practice from those countries. This served as a basis, by means of the synthesis, to systematize the main categories of proposals *de lege ferenda* for Law Review improvements as well as to outline the trends for future development of the legal framework of the liability of the bank for unauthorized payment transactions in the digital environment.

4. Scientific novelty of the study

The present study contains scientific contributions, as it follows:

1. It is for the first time in the Bulgarian legal doctrine that is present a comprehensive study and analyses at monographic level of the problems of liability of the bank for unauthorized payment transactions in the digital environment.

2. Specific features of the electronic payment transactions are disclosed witnessing for higher risk of the digital environment because of the granted online access to the bank account. Electronic payment is differentiated from the cashless one and definitions of electronic payment and electronic payment transaction are drafted.

3. Legal relations between the bank and the account holder are thoroughly examined and analyzed with regards to the registration of the unauthorized electronic payment transaction, incl. as a part of the system of contractual and non-contractual relations between the participants in the payment process. Special attention is paid to the central role of the bank in the payment process, which determines the efficient distribution of losses from unauthorized payment transactions by the liability mechanics and guarantees the security and reliability of the payment system functioning in its entirety.

4. Comprehensive study and analyses of the legal nature of the liability of the bank for unauthorized payment transactions in the digital environment are presented. Their results argument the conclusion for the separate character of this type of civil liability. Comparison is made with the contractual and tort liability, which both find subsidiary application if not infringing the special goals and beneficial effect of the liability legal construct as set by the European Law Review. The liability of the bank for unauthorized payment transactions in the digital environment is defined as a separate type of civil liability crystalized in the genesis of its special goals and beneficial effects as set in the European and Bulgarian Law Review in the pursuit for better defense of the public interest in the digital environment, and particularly the highest possible protection of consumers.

5. It is for the first time that the liability of the bank for unauthorized payment transactions is considered as legal mechanics for interception of a malicious process at its initial stage – still as a *constraint right* of the account holder, in addition to the right of claim of the deposited amount on the account. Via fast and efficient distribution of the damages from the unauthorized payment transactions the liability is aiming to avoid, prevent, rather than rectify the consequences incurred after the injury.

6. Indisputably accepted in the doctrine pre-requisites for the civil liability to arise are studied in the light of the specific nature of the liability of the bank for unauthorized payment transactions in digital environment as strict (strong). The strict liability is more compliant to the principles for efficient distribution of damages and reduction of the price for all the participants in the payment system. Important focus of the study is the comprehensive research on the bank due diligence and the definition of the thin borderline in causation between this due diligence and the due diligence of the damaged payer, especially when it is a consumer. The particular case of due diligence research in the relations between the bank and traders where the payment process is performed by automatically operating information systems is also considered.

7. The legal options for reduction, limitation and exoneration of the liability for unauthorized payment transactions in the digital environment are critically reviewed in the light of the guarantee function and the strict nature of this kind of liability. The legal grounds for liability limitation and exoneration are systemized as non-contractual and contractual with the due reasoning of the acceptability in principle, the scope and the limits of the latter. The basic principles for negotiation with consumers and non-consumers are outlined. While negotiating its limits a special attention is put on the synergic effect of the exoneration clauses in order to avoid clauses that treat unequally competitors and thus, causing limitation or distortion of competition, incl. negatively affecting the interests of consumers.

8. Important aspect of the study is the research on the objective, subjective and temporal limits of the liability, incl. the determination of the limited scope of application of the force majeure, the fraud and the operation of the rebuttable presumption for the proper execution of the payment order, if done in compliance with the IBAN as set in it. Key role in the study is playing the research on the legal consequences for omitting the 13-months statutory period for notification for the unauthorized payment transactions and its preclusive nature clarification.

9. During the enforcement of the liability, the imperative for immediate erasure of the status of constraints caused by unauthorized payment transaction is highlighted. It is stimulated by the specific rules with regards to the proofs, which facilitate the fast liability enforcement. By presenting further arguments the use of smart contracts is supported as acceptable in principle for the purposes of automation and self-execution when refunding the proceeds went out as a result of

the unauthorized payment transaction. Critical analyses of the out-of-court arrangements of payment disputes are presented. Some deficits in the legal framework of the individual litigation proceedings are also outlined.

10. As a result of the entire research of the legal framework regulating the financial liability of the bank for unauthorized electronic payment transactions many proposals *de lege ferenda* for Law Review improvements are presented as grouped in three categories, and namely: proposals for filling up structural gaps in the Law Review, which aim to give systemic, final *add-ons* of the liability regime; proposals aiming to further highlight the guarantee (security) function of the financial liability of the bank for unauthorized electronic payment transactions; and proposals with purely technical nature or related to other, similar legal constructions.

5. Practical value of the study

The results of the research and analyses of the problems in the present study have not only its theoretical importance for the proper understanding of the essence of the financial liability of the bank for unauthorized electronic payment transactions but also a practical value. The incomplete, dispersed and laconic legal framework of the liability require interpretation by analogy and sometimes – corrective interpreting as well as filling up the gaps in the Law Review whereas it is possible and acceptable. The rich court practice as accumulated during the process of application of the civil Law Review liability in its both types – tort and contractual, may significantly facilitate the achievement of this goal. For the purposes of a larger scope of practical application of the present study, a major focus is dedicated to the legal options for the bank to release or limit its financial liability for unauthorized payment transactions, incl. on a contractual basis, by offering responses for the acceptability, the type and place of the exoneration clauses to be negotiated as well as for their validity limits.

The case Law Review as systemizes and analyzed in the study as the proposed solutions of real or potential practical problems related to unauthorized electronic payment transactions based on it may be beneficial not only to legal practitioners in the banking industry but also to judges, Law Reviewyers, legal advisors and experts engaged with the protection of the Law Reviewful interests and legal rights of the participants in the payment process. At last, but not least, the present research may be of help to the students following their legal studies, as well as to all other interested in such a kind of problems persons.

The conclusions reached in the study may serve for improvement of the legal framework. As a result of the entire research of the legal framework regulating the financial liability of the bank for unauthorized electronic payment transactions many proposals *de lege ferenda* are made,

containing the wording of the legal provisions concerned and grouped in three categories, as it follows: proposals for filling up structural gaps in the Law Review, which aim to give systemic, final *add-ons* of the liability regime; proposals aiming to further highlight the guarantee (security) function of the financial liability of the bank for unauthorized electronic payment transactions; and proposals with purely technical nature or related to other, similar legal constructions.

6. Volume and Structure of the Study

The volume of the study consists of 280 pages as independent text in total, with supplementary content, appendices and a list of referred literature. All made references below the text are totaling up at 836.

The structure of the study includes introduction, five chapters and conclusion. Separate paragraphs are differentiated within the structure of each chapter. The paragraphs content is thematically grouped in structures with separate titles as marked with Roman numbers and subtitles as marked with Arabic numbers.

II. CONTENT OF THE STUDY

Introduction

The introduction contains the relevance of the research topic and the reasons for developing the dissertation, generally outlining the significance of the banks' liability for unauthorized electronic payment transactions and indicating the most common problems of the legal regulation (§ 1). In § 2 of the introduction, the subject of the research is outlined, and the research thesis, the goal, the tasks, the methods, and the delimitations with related legal regimes that remain outside the scope of the work are defined.

Chapter I. Peculiarities of the bank's liability for unauthorized electronic payment transactions

The first chapter begins with a brief historical review, tracing the genesis of the rules regarding the bank's liability for unauthorized electronic payment transactions (§ 1). Historically, the beginnings of similar hypotheses in Roman Law Review, the development of the regulatory framework in Bulgaria and the EU are discussed, with the periods for Bulgaria divided into those before and after the socio-economic reform that began in 1989. In § 2, an overview of the current (*de lege lata*) legal regime of the bank for unauthorized electronic payment transactions, subject to full harmonization with EU Law Review, is proposed. The two legally defined liability scenarios

were analyzed separately and comparatively: (i) when the unauthorized electronic payment transaction is initiated by the payer directly to the bank servicing his account; and (ii) when it is initiated by a payment initiation service provider, i.e., when the payer uses a payment initiation service.

At the beginning of § 3, the theoretical foundations of the bank's financial liability for unauthorized electronic payment transactions are examined, and some basic concepts are introduced - payment, payment transaction in its two varieties of authorized and unauthorized, payment instrument and payment transaction (§ 3, I, item 1). The electronic payment transaction and electronic payment are defined based on their connection to the internet or a device that can be used for remote communication (§ 3, I, 2). Given this feature, initiating a payment as an electronic payment transaction can only be done if the account is accessible online, which limits the use of some traditional payment instruments. Payment transactions that do not use remote communication means do not have the character of electronic payment transactions. It is again emphasized that the subject of the research is only electronic payment transactions performed in the execution of electronic payments, not all cashless payments. The need for a legal definition of electronic payment is protected.

It was also clarified that online access to the account requires electronic identification of payment service users and verification of their electronic identity, which is decisive in the allocation of liability for unauthorized payment transactions in electronic environment. The electronic payment transaction is "authorized" only when initiated by the payer or with his consent through the Law Reviewful use of a payment instrument or other means of online access to his payment account, in compliance with the applicable rules and standards, including the regulatory technical standards for thorough identity verification and the common and secure open communication standards. In the absence of consent or due to a technical or other problem, the electronic payment transaction is "unauthorized." Therefore, the higher inherent risk of electronic transactions compared to other payment transactions is highlighted as the specific difference of the electronic environment. In support of this conclusion, the requirement for the application of special procedures for in-depth identification with a dynamic component is pointed out, and even the qualified electronic signature, equated to the handwritten one, is insufficient (§ 3, I, item 2).

It has been found that, although relatively new, the existing legal regulation of the bank's financial liability for unauthorized electronic payment transactions is insufficient because it does not provide a clear answer to the basic liability questions when using new technologies, including when electronic payment transactions are automatically generated without human intervention. Such are the questions regarding the fulfillment of the bank's and other participants in the payment process obligations, the standards for due diligence, the question of fault, illegality, causal link,

etc. (§ 3, I, item 3). A study has been cited, according to which the amount of information generated by the payment operations of the information society has long since exceeded the individual's ability to understand, track, and even less so to control it.

Special attention in § 3, I, t. 3 is given to the third unauthorized persons – crackers, identifying themselves in the electronic environment as the payer. The possibility of generating multiple payment orders in extremely short time intervals, including using information systems in automatic mode, has been discussed. When they have artificial intelligence systems, these individuals are able to perfectly and almost simultaneously mimic the behavior, including individual payment habits, of multiple payers, thereby acquiring their balances in payment accounts. It is stated that their actions are further facilitated by the introduction of open communication standards. Under these standards, such a third unauthorized person, possessing the electronic identity and control over the personalized security means of the payer's payment instrument, can also benefit from the legally guaranteed access of third parties to his accounts. It is enough for the cracker to break the protections of the payment service provider for initiating payment to gain access to the payer's payment account at the bank, without the need to overcome the protections of the bank itself. The right of the payer to sue the person who received the payment under the electronic payment transaction was considered under the general rules, and it was concluded that exercising it does not guarantee the interests of the payer. Moreover, it would undermine the trust of the information society in the payment process and the sense of justice of society as a whole (§ 3, I, 3).

In § 3, II, an examination of the goals and functions of the bank's liability for unauthorized electronic payment transactions is proposed, which seeks the beneficial effect of the liability regime in adequately addressing the risks in the electronic environment. The liability institute is aimed at achieving several main goals: (i) ensuring a high level of consumer protection and, in particular, guaranteeing them against the risks related to the security of electronic payments; (ii) protection of all users of payment services in the information society by providing them with efficient and secure payment systems and a reliable environment for electronic commerce; and (iii) encouraging banks to introduce technologies that ensure safe user identification for all payment services offered electronically, as well as to minimize the risk of fraud to the greatest extent possible.

Achieving the goals is ensured by the combined action of three interrelated functions: indemnity (compensatory), security (guarantee), and preventive (stimulating). These functions, in their synchronization and interaction, are aimed at strengthening the confidence of all payment services users in the efficiency and security of payment systems, and thus securing the interests of the information society as a whole. The special focus of the liability is on the protection of

consumers as the most vulnerable users of payment services. Through the mechanism of redistribution of damages from unauthorized payment transactions through specific sanctioning legal relations, it directly encourages banks as a debtor to constantly improve the efficiency and security of payment systems.

The impact of these functions has been studied in three main directions: towards the payer, towards the other participants in the payment process, and towards society as a whole. The bank's financial liability directly protects the interest of the owner of the funds in the affected account, especially when it has the quality of a consumer. The account holder has the right to always direct their claim for refund to the bank that services their account, even when a third party is involved in the payment transaction – a payment initiation service provider. This is the action of the compensatory function of liability – to erase the adverse effect of the unauthorized payment transaction for the payer as if it had never happened. Thus, the detrimental effect of the operation remains within the bank's patrimony.

The insurance (guarantee) function, unlike the compensatory function, has an extremely intense effect. It can directly affect the bank's legal entity to provide payment services in general. This action of the collateral function stems from the exercise of the supervisory powers of the Bulgarian National Bank as a state body exercising payment supervision over the same payment systems and the same participants, all with the same goal – to ensure the integrity, security, and stability of these systems and their reliable functioning.

The bank's obligation to refund the funds in the unauthorized payment transaction, even when it is not the actual party responsible for its execution, serves as an additional and even stronger incentive for accurate assessment when choosing the payment system in which it participates. Thus, the effect of the security (guarantee) function is further strengthened by the synergistic effect of the collective assessment of all payment service providers participating in a payment system, which necessarily presupposes the existence of payment systems that are reliable enough to motivate a sufficient number of participants to participate in them.

On the other hand, every participant, including the bank, is highly incentivized to improve their security processes, invest in innovations and technologies that can guarantee the greatest possible reduction of the risk of fraud than the amounts reimbursed for individual unauthorized payment transactions would motivate. This combines the manifestation of the security function with the preventive (stimulating) function of liability.

Paragraph 4 is dedicated to the legal relations between the bank and the payer in the electronic payment transaction as an objective basis for the illegality. For the purpose of investigating the unLaw Reviewfulness, it is necessary to first determine the participants in the payment process that led to the unauthorized payment transaction, and then the content of their

relationship, as well as their connection to the unLaw Reviewful result - the unauthorized payment transaction. Specifically, in order to investigate the liability, it must be established which behavior of the bank as a participant in the payment process is unLaw Reviewful and is the basis of the unauthorized electronic payment transaction.

It has been clarified that the liability of the providers who act as intermediaries in the payment process between the provider who initiated the unauthorized payment transaction and the provider who secured the account of the payment recipient is not for the unauthorized payment transaction itself. When none of the intermediaries hold the account affected by the unauthorized payment transaction, as a rule, these participants in the payment process do not have a relationship with the injured party - the payer, and do not receive the payment order from them regarding the disputed unauthorized payment transaction. The liability of these participants to the payer, if and when it arises, is on a non-contractual basis.

In § 4, it is proven that the bank has a central place in the system of legal relations in the execution of electronic payments. Of all the payment service providers, only the bank is licensed to collect and store money. Regardless of the contractual framework, the study demonstrates that when electronic payment transactions are made, the bank enters into two mutually related but completely different legal relationships with the payer of the electronic payment (§ 4, II). On the one hand, the bank enters into a payment relationship, in which it defines the payment instrument and bears the characteristics of a simple monetary legal relationship. And on the other hand, in legal terms, the bank opens and manages an account with online access, which provides the payment coverage with the payment instrument.

The use of a payment instrument to access the payment account online or through a device that can be used for remote connection establishes the accessory nature of these relations to the online payment account agreement, which ensures payment coverage. This access limits the type of payment instruments used and defines the obligations of the parties to the contract when performing the electronic payment transaction. Failure to fulfill these contractual obligations often makes the unauthorized electronic payment transaction an unLaw Reviewful result and a prerequisite for the occurrence of liability (§ 4, II, 1).

The bank's obligation to open an account is a prerequisite for fulfilling its other obligations, including storing money and registering payment transactions with funds in the account (§ 4, II, 2). The registration on the account is legitimate. The registration act reflects the transferred and received funds by the bank as a result of payments, including electronic ones, in which the account holder (not the bank) is a party. The bank's declaration contained in the account registration act, by its nature, constitutes an acknowledgment of the already occurred consequences of the payment. The bank records, not creates, these consequences (§ 4, II, item 3). Therefore, the bank's records

on the account do not have a constitutive, but only a declarative effect. Within 13 months, the account holder can rebut the legal presumption that the payment was made by disputing the act of registration of the payment transaction on the account with a simple declaration of intent.

Paragraph 5 deals with clarifying the specifics of the sanctioning legal relationship – its parties, content, and object, in their mutual connection and conditioning. The starting point is the special legal regulation in the Payment Services and Payment Systems Act on the bank's liability for unauthorized electronic payment transactions, which is subject to full harmonization with EU Law Review, and the place of the liability institute in the system of legal regulation. Given the contractual nature of the legal relationship between the bank and the payer in the electronic payment transaction, this regulation is considered in relation to the general regime of contractual liability in the Contracts and Obligations Act, as well as in relation to the special regulation of the liability of the trustee under the contract for order (§ 5, I, t. 1) and the depositor under the bank deposit agreement (§ 5, I, item 2). It has been demonstrated that, despite the mandatory nature of the payment relationship, many of the provisions applicable to the contract of order do not apply.

Although the bank has the quality of a deposit receiver under a framework agreement for payment services with a performance element, it cannot rely on its good faith if it pays the amount of an unauthorized payment transaction to a person who, based on unambiguous circumstances, appears to be authorized to receive it (§ 5, I, item 2). In this regard, the construct of the putative creditor was also analyzed (§ 5, I, item 3). It has been clarified that after the adoption of the special regulation of the bank's liability for unauthorized payment transactions in Article 13, Paragraph 1 of the repealed Act on Payment Transfers, Electronic Payment Instruments and Settlement Systems and the subsequent provisions, including Article 79, Paragraph 1 of the Payment Services and Payment Systems Act, the rule of Article 75, Paragraph 2 of the Contracts and Obligations Act ceased to serve as a basis for exempting banks from liability. In judicial practice, the regulation of the bank's liability under Article 79, Paragraph 1 of the Banking Act is considered special in relation to the rule under Article 75, Paragraph 2 of the Contracts and Obligations Act.

The subjects of the sanctioning legal relationship (payment service users and providers) have been analyzed. For the purposes of the study, the quality of the damaged subject can only be the payer - a natural or legal person whose bank account is directly affected by the unauthorized payment transaction. When the payer is also a consumer, he is entitled to special protection (§ 5, II, 1). When the payer is not the consumer, the parties have more freedom to agree on exemption clauses. Not all payment service providers can be liable. Only when they hold the payer's account affected by the unauthorized payment transaction, banks, payment institutions, and electronic money institutions are liable (§ 5, II, 2). The payment initiation service providers do not constitute a separate group of payment service providers.

As entities of liability, banks and payment institutions are reviewed individually and comparatively. It has been clarified that not all banks can be providers of payment services for the information society, but only universal banks (credit institutions) - banks under Article 2, paragraph 1, item 1 of the Law Review on Credit Institutions Act (§ 5, II, item 3). Unlike the revocation of a license for a payment institution or an electronic money institution, the revocation of a license for a bank terminates its operations and results in its compulsory liquidation. Payment institutions may only maintain payment accounts for the purpose of executing payment transactions and are required to deposit the funds received for them in a protective bank account (§ 5, II, item 4). Unlike the hypothesis in initiating a payment, the affected payer is a third party in the relationship between the payment institution and the bank. He has no direct claim for reimbursement of the amount of the unauthorized payment transaction to the bank that holds the escrow account, even though the funds in it are his and are not subject to enforcement for the payment institution's obligations.

The content of the sanctioning legal relationship is considered as a complex of the obligation to repair the caused damages and the subjective right of the injured payer to demand repair of the damages from the unauthorized electronic payment transaction. The specific content of the sanctioning legal relationship and its dynamics are of decisive importance. The unauthorized payment transaction results in a de facto unavailability of the affected account, despite the sufficient rights of the account holder against the bank (§ 5, III, 1). Resolving the relationship quickly is in the interest of both parties, as it limits the amount of damage – fewer properly authorized payment orders will be improperly rejected due to insufficient availability on the account (§ 5, III, 2). Therefore, the automatic and immediate implementation of liability through a "smart contract" minimizes damages and promotes a higher level of trust in the reliability of the payment system as a whole (§ 5, III, 2).

The subject of the sanction Law Review relationship has also been examined. The protection covers both the interests of the damaged payer, guaranteed by the quick and easy reimbursement of the unauthorized payment transaction, including full compensation for the damages incurred, and the interests of the other participants in the payment system by imposing high security and reliability standards on the payment system, protecting them from future losses from unauthorized payment transactions. The interests of the information society as a whole are also guaranteed as a result of the combined synergistic effect of the collective judgment of the participants in the payment system and the payment supervision exercised (§ 5, IV).

Chapter II. Legal Nature of the Financial Liability of the Bank for Unauthorized Payment Transactions.

The second chapter is entirely dedicated to the legal nature of the bank's liability for unauthorized electronic payment transactions. In § 1 of the chapter the liability belonging to the family of the civil Law Review liability is evidenced. The payment supervision is not an element of the liability's sanctioning relations but an element of other, different from them relations between the central bank as state authority and the banks as supervised entities. As a commerce Law Review subject the bank is interacting as equal, incl. with the central bank. When entering in payment relations the central bank is acting as a legal entity, and not as a state authority. Imperium and subordination features of the relations are not present.

As demonstrated in the study, the principal feature of the civil Law Review liability is also present, and namely – the obligation to repair free of charge the incurred by other damages via the compensation. The study consistently differentiates the financial liability of the bank for unauthorized payment transaction from the undue enrichment. As a civil Law Review liability, it was established that the liability of the bank does not include the amount paid out from the affected account of the damaged payer without legal ground.

Paragraph 2, I is dealing with the analysis of the financial liability of the bank for unauthorized payment transaction in the digital environment in the light of the traditional dividing of the civil Law Review liability into tort and contractual liability as well as the problems such a dividing is opening in practice. The specific features of the tort and contractual liabilities as outlined in the doctrine and the court practice are reviewed in brief. Based on certain examples it is demonstrated that such a liability dividing is conditional in its nature. The different theoretical views are also presented. Neither the contractual liability is a consequence of preceding contractual obligations only, or the tort liability has as its only source the tort compositions from the Roman times.

It is established in the analyses that the determination of the belonging of the bank's liability for unauthorized payment transactions to either of both types of civil Law Review liabilities is additionally burdened. Within the payment process, incl. via the digital environment, a variety of different contractual relations between the bank as a payment service provider and the payment service user (payer or beneficiary) may be present, which make the legal deal or deals – the source of the breached obligation causing the damage, not easy to be determined at all. On the other hand, the bank's liability is a consequence of an established statutory factual composition and thus, its nature as culpable or not, has no relevance for the liability to arise.

The hypothesis that the liability of the bank for unauthorized payment transactions is a professional tort as regulated in a special factual composition and thus, belongs to the tort liability,

is thoroughly analyzed in § 2, II of the study. To this end, the specifics of the tort liability are compared with the specifics of the liability of the bank for unauthorized payment transactions. Although the liability of the bank for unauthorized payment transactions possesses certain similarities with the tort liability, the drawn conclusion out of this analysis is in evidence that it does not belong to the tort type of civil Law Review liability at all.

The analyses reveals that the liability of the bank for unauthorized payment transactions does not possess the most typical feature of the tort liability whereas it is sanctioning malicious behavior, which is not representing a breach of a preceding obligation. Just to the opposite, the liability of the bank for unauthorized payment transactions is always preceded by a legal relation, which is relative to the account holder's affected right or asset. Even if accepted as an object of the absolute ownership right of the account holder, the cash on account has no material substance as a tangible asset and thus, its damaging necessitates and always implies preceding contractual relation of the bank with the damaged account holder. Exactly, within the said relation, the bank opens and maintains the affected account. Pretending for damaging such an asset is even controversial given the receivable of the account holder is not reduced because of the missing consent of the account holder for such a disposal on his behalf. And such a consent is undisputably missing in case of registering an unauthorized payment transaction. The statutory factual composition of the liability of the bank for unauthorized payment transactions implies *per se* the relative nature of the recovery obligation given the payment service provider who is maintaining the account affected by the unauthorized payment transaction is the only one who is taken to refund the drawn amount back to the account.

The study is revealing the secondary nature of the liability of the bank servicing the account as affected by the unauthorized payment transaction, which arises due to the existence of preceding and specifically agreed obligations for maintaining the account with granted online access. The fulfilment of those obligations with regards to accounts with online access is welcomed and requested by the account holder. Therefore, the study comes to the conclusion for the positive interest of the account holder, and not for a negative one. The account holder's genuine interest is to use the online access to the account, incl. via the payment instruments as issued by the bank enabling his remote access to his cash on account, in order to execute fast and secure payments in the digital environment. This is the reason to exclude the inherent to the tort liability negative interest to preserve the *status quo* without change. For study completeness, the liability of the payment service provider for initiation of payments and the liability whereas the damages from unauthorized payment transactions are caused by acts or omissions of an employee, agent or branch of the payment services provider or a subcontractor of the bank are also studied in order to be distinguished.

The hypothesis that the liability of the bank for unauthorized payment transactions belongs to the contractual liability, is also thoroughly analyzed in § 2, III of the study. To this end, the specifics of the contractual liability are compared with the specifics of the liability of the bank for unauthorized payment transactions. As with the contractual liability, it has also a secondary nature and it also implies a breach of prior obligations, which have come into force as a result of a contract with the account holder. It also relates to the payer's positive interest infringement due to the breach of preceding and specifically agreed obligations for maintaining the account with granted online access. However, based on the results of the analyses made, it is to conclude that given its specific features the liability of the bank for unauthorized payment transactions in digital environment cannot be identified with the contractual liability despite its similarities with the contractual liability.

The study shows that the protection ensured by the liability of the bank for unauthorized payment transactions is going far away beyond the narrow limits of the specific relation between a creditor (damaged payer) – debtor (bank servicing damaged payer's account). The positive interests of the payment services users in the information society are secured by a complex dynamic system of interconnected legal relations between the different participants in the payment process. Apart from the interest of the payer who is directly damaged from the unauthorized payment transaction, indirectly benefiting from the protection are also the interests of the other participants in the payment system – providers and users of payment services, which are supplied to the information society. Therefore, the study concludes that the protection under the liability of the bank for unauthorized payment transactions is covering the payment process and the information society in its entirety.

The analyses are showing that the said broad legal protection is revealed also in the specific character of the sanctioning legal relation that is called to enforce the liability. This relation arises and develops towards the payment services provider who is servicing the account of the damaged payer even if it is not the real bearer of the liability.

The illegality analyses also are witnessing for essential differences from the illegality under the contractual liability. The damaging effect taking the form of an unauthorized payment transaction appears not only in case of a misconduct or a default of the bank in terms of the established requirements but also in case of conduct, which is complying with all the rules and due diligence standards as applicable from time to time. Therefore, the second criterion as specific for the contractual liability is missing under this type of liability, and namely – the presence of a misconduct, which is in breach of preceding obligations.

In this respect the study is based also on a range of scientific researches that draw arguments for the implementation of a statutory legal framework in order to cope with the deficits of the

contract as instrument for distribution of damages, which are present as a result of the rational choice made by the counterparties. According to the cited researches this choice is compromised by the professional asymmetry of the counterparties and their inequivalent access to information in the payment process. Therefore, the Law Review – not the will of the bank and the account holder – is called to determine the factual composition of the liability, incl. the scope and the distribution of the damages caused by the unauthorized payment transactions. On that basis, the well-reasoned conclusion is that the liability of the bank for unauthorized payment transactions is derivative from the contractual liability under the deposit agreement but independent one. It is a separate one, regulated as a separate statutory factual composition, which legal consequences are present by operation of the Law Review, and not arising from the monetary deposit agreement. It does not substitute the contractual liability of the bank under the deposit agreement, it does not deprive the account holder from his claim under the monetary deposit agreement, and it does not duplicate it. Its enforcement has not as a consequence the withdrawal of the deposit by the account holder but rather aims to avoid, to prevent the account holder from damages via fast and efficient distribution of the damages from the unauthorized payment transaction. Given the above-mentioned arguments and drawn conclusions the outcome is evidencing that this liability does not belong to the category of the contractual liability as well. Respectively, the rules used by the legislator to regulate the scope and content of the contractual liability shall not find application to this liability. For the sake of the study completeness the liability of the bank for not executing or not appropriately executing a payment transaction is also differentiated.

Based on the outcome of the research as presented in § 2, II и III of the study, it is launched the hypothesis in § 3, I of the study for the separate type of the civil Law Review liability of the bank for unauthorized electronic payment transactions, which cannot be identified with the contractual or the tort liabilities. Despite the contractual nature of the relationship for opening and maintaining of the damaged payer' bank account, given the public interest in offering of payment services to the information society and the harmonized special regime of the liability at European level, the present study is evidencing undoubtedly and with good reasons as well-founded the thesis for the separate legal nature of the civil Law Review liability of the bank for unauthorized payment transactions. It is special and different from both – contractual and tort liabilities. In support of the said thesis further arguments are also presented in three main directions: political legal basis, normative legal basis and technical legal basis of the liability differentiation.

The separate legal nature of the liability is a direct result of the specifics and dynamics of the payment relations subject to the protection, which is reasoning the existence of the said liability. This conclusion is grounded not only by the existence of a separate specific regulation as set by the Law Review but also by the specific content of the sanctioning relationship, which is in place

only towards the bank servicing the affected account, and namely – the obligation to recover the payer's account as it would be if no unauthorized payment transaction was executed at all. Key contribution to such a conclusion has the speed of recovery as well. It was established that the reliable and resilient functioning of the payment system imposes fast and easy recovery of the payer, incl. throughout the fast and efficient redistribution of the damages from the unauthorized payment transaction towards the banks as licensed participants that meet the strictest liquidity and own capital requirements. Therefore, the sanctioning relationship that is intermediating the liability enforcement for unauthorized payment transactions arises and develops exclusively towards the bank, which is servicing the account of the damaged payer even if the bank is not its true liability bearer. Thus, apart from the interest of the damaged payer, the interests of exclusively broad circle of subjects who are dependent on the reliable and resilient functioning of the payment system are actually guaranteed, incl. those of the remaining system participants and the e-trade in its entirety.

It is further clarified the necessity to distinguish the liability as a separate type of a civil Law Review liability by presenting arguments in its favor as drawn up in a range of decisions of the Court of EU later adopted in the court practice of the EU member-states, incl. Bulgaria. The presence of full harmonization at EU level stays in the basics of the liability regime as a separate and special for the risk distribution related to unauthorized payment transactions in the digital environment. The rules of the contractual and the tort liability are part of the national legal system as in force in Bulgaria and thus, they cannot compete the harmonized regime but only supplement it. They find a subsidiary application only if not infringing the special goals and beneficial effect as inserted in the liability's regime by the European Law Review. Achieving those goals and beneficial effect is the "benefit" of the regime separation, *la raison d'être* of its existence – the new „known“ in its content. Its advantage is its full compliance completion with the principles of the efficient distribution of the damages as a result of the unauthorized payment transaction.

Based on the analyses in this part of the study it is concluded that the liability of the bank for unauthorized electronic payment transactions possesses the features of a separate legal regime, as created with specific goals and purposes and, as such a regime systematically it is a part of the commerce Law Review and more specifically, it is a part of its special branch regulating the payment services transactions as trade deals. Given the similarities with both the tort and the contractual civil Law Review liabilities, it is to be supported the general applicability by analogy of the legal norms that are regulating those liabilities, but in a restricted manner and only if not controversial to the specific goals and functions of the liability of the bank for unauthorized payment transactions.

The correlation of the liability of the bank for unauthorized payment transactions in digital environment with both the tort and the contractual civil Law Review liabilities is additionally

researched in § 3, II, of the study. Based on the analysis of the practice of the Court of the EU the conclusion is drawn that any cumulation of the said liability with each one of both the tort and the contractual civil Law Review liabilities is to be rejected as intolerable. Both the tort and the contractual civil Law Review liabilities regimes under the Bulgarian Law Review find subsidiary application only as alternative liability if compliant with the goals and functions of the banks' liability regime for unauthorized payment transactions. For the sake of clarity of such application the study is using few practical examples.

Chapter III. Prerequisites for the occurrence of liability

The third chapter discusses the prerequisites for the emergence of liability. A thorough study of the literary sources on the subject points to five unquestionable prerequisites for the emergence of the sanctioned financial liability legal relationship, namely: harmful behavior, illegality, damage, causal link, and fault. The development of case Law Review has been analyzed, which initially accepted only two elements of the factual composition: (i) an unauthorized payment transaction; and (ii) the absence of a legal basis for the bank's full or partial exemption from liability. Later, case Law Review accepted that there was no basis for the factual composition to be applied differently according to the type of payment instrument, adding two more elements: (iii) existence of a legal relationship between the bank and the payer; and (iv) notification of the bank by the payer no later than 13 months from the obligation of the account. Based on this, the thesis of the bank's strict liability for unauthorized electronic payment transactions is formulated.

The main focus of the research is on the bank's harmful behavior, which is at the root of the unauthorized payment transaction in the electronic environment. The mere occurrence of an unLaw Reviewful result does not, in itself, render the underlying conduct unLaw Reviewful. Therefore, the research focuses not only on the bank's unLaw Reviewful behavior, but also on its Law Reviewful conduct, which is harmful due to the performance of activities with increased risk. To that end, the scope of the bank's obligations has been thoroughly examined, the non-fulfillment of which may give rise to liability for an unauthorized electronic payment transaction (§ 1, I). The bank's obligations before and after the establishment of its contractual relationship with the payer are considered separately.

The bank's liability for unauthorized payment transactions due to non-performance of its pre-contractual obligations is not pre-contractual liability, as it requires a contract to be concluded (§ 1, I, item 1). But the bank's failure to comply with the applicable rules and technical standards for secure communication and identification of the user of electronic payment services not only invalidates the conclusion of the framework agreement for remote payment services, but also the

issuance of the payment instrument. They are the basis of the payer's consent to receive statements in electronic format. Therefore, completed electronic payment transactions based on a compromised instrument will be invalid. For that reason, the study analyzed the requirements for electronic identification of the payment services user, the validity of electronic statements and electronic documents, with a particular focus on the provision of prior information. Attention has been drawn to the fact that in some EU countries the bank's liability for unauthorized payment transactions also arises when it has not informed the payer of the risks it assumes when using the payment instrument, the measures for maintaining the confidentiality and ensuring the inaccessibility of its personalized security means, as well as the manner of notifying it in case of loss, theft, misappropriation or unauthorized use of the payment instrument.

The circle of contractual obligations has been thoroughly examined in accordance with their significance for the bank's liability for unauthorized electronic payment transactions in seven subgroups: (i) the obligation to authorize (approve) the electronic payment transactions by the bank as the issuer of the payment instrument; (ii) the obligation to keep the personalized security means of the payer for online access to his account confidential and ensure their inaccessibility; (iii) obligation to create the necessary technical and other conditions for accepting notification of loss, theft, misappropriation, or unauthorized use of the payment instrument at any time; (iv) obligation to prevent any use of the payment instrument in a timely manner after receiving the notification; (v) obligation to register electronic payment transactions on the account; (vi) the obligation to store (keep) the account holder's funds; and (vii) the obligation to notify the account holder in writing of the payment transactions made on the account (§ 1, I, item 2).

The primary focus in the consideration of obligations is on the issue of due diligence (§ 1, II). The concept of due diligence is understood as a measure of behavior that determines the content and scope of performance of other obligations (§ 1, II, 1). There is no specific legal regulation for cases of unauthorized payment transactions, and even less so in view of the specific threats in the electronic environment. The "*diligence of a prudent merchant*" standard set forth in the Commercial Code is woefully inadequate. When the user of electronic payment services is a consumer, the main regulatory basis for determining the due diligence of the bank servicing his account is the Consumer Protection Act and the principles enshrined therein, including the principles of good faith and professional competence. Given the considerations presented, it is proposed de lege ferenda that the same principle be explicitly enunciated in the Payment Services Act, and not only when the user of electronic payment services is a consumer. The specific case of due diligence has also been considered, when the payment process is carried out by information

systems operating in automatic mode, in which the fairness of assigning damages from unresolved electronic payment operations is entirely in the banks' favor (§ 1, II, item 2).

Based on a critical analysis of case Law Review, reviewed in a comparative perspective with the practice in some EU member states (mainly courts in France and Italy), conclusions were drawn regarding the content and limits of the due diligence required from the bank in the performance of its obligations (§ 1, II, pt. 3). Compliance with applicable rules and standards, including regulatory technical standards for thorough identity verification and common and secure open communication standards, does not guarantee that the bank will properly fulfill its obligation to authorize electronic payment transactions. The study demonstrated through specific examples that the model of due care of the bank in the execution of electronic payment operations requires the bank to investigate other factors specific to the particular operation that could indicate the case is "*atypical*" and, therefore, the payment instrument was used improperly (§ 1, II, 3.1). Moreover, this model requires the bank to continuously update its security procedures technologically, including by introducing information systems and technologies that allow it to maintain its technological level at least at the level of the risks and threats in the electronic environment (§ 1, II, item 3.2). Due diligence for blocking requires the immediate – within 24 hours – implementation of technical restrictions that make it impossible to submit payment orders remotely in any form (§ 1, II, item 3.3). The study shows that the bank is already being held to an unreasonably high standard of due diligence. Thus, the analysis of the bank's obligations in the third chapter proves the second hypothesis of the bank's strict liability for unauthorized payment transactions in electronic environment and reaffirms the first hypothesis of its independent nature as a type of civil liability.

Paragraph 2 is dedicated to illegality as a prerequisite for the bank's financial liability for unauthorized payment transactions in electronic environment. The illegality is examined in the context of the unauthorized payment transaction from different perspectives - as an unlawful result; as directly affecting a property benefit, the object of a foreign absolute subjective right - the right of private property of the account holder; and as a breach of the duty of custodia of the money in the account holder's account, and therefore a breach of the principle *Pacta sunt servanda*. Based on the analysis, it was concluded that in electronic payment transactions, it is sometimes very difficult to draw a clear line between cases where the payment transaction was authorized and cases where it was not. Therefore, it is recommended *de lege ferenda* to introduce a legal definition for an unauthorized electronic payment transaction by Law Review to be enacted, and such a definition has been proposed (§ 2, I).

The analysis of due diligence as a measure of illegality in the context of unauthorized payment transactions again testifies to its strict nature (§ 2, II). According to the French authors cited in the study, the bank's strict liability for reimbursement of the account is correlated with its obligation to exercise due diligence in protecting its customers from delays in their other payments on the account affected by the unauthorized electronic payment transaction. Conducting electronic payment transactions is a high-risk activity. Unlike a bank, the payer, even when he is a merchant, is not obligated, in his capacity as a payer, to assess the risk of cracking attacks that may affect his payment account. Therefore, the study concludes that the eligibility to negotiate higher liability in the allocation of damages from unauthorized payment transactions of the payer, when he is a merchant, should correspond to his knowledge and experience in electronic payment services, his financial situation, his ability to bear losses, including the risk level that is acceptable to him, so that it is bearable for him, and differentiated treatment should be introduced for merchants who have such special knowledge and experience.

The subject of the research in § 3 is the damage, as a main element of the factual composition of the bank's liability for unauthorized electronic payment operations. However, only the direct damages caused to the person harmed by the unauthorized electronic payment transaction are subject to compensation. The damages were examined in their two manifestations – pecuniary (losses incurred and benefits forgone) and non-pecuniary. Despite the arguments presented in the court decisions against compensating legal entities for non-pecuniary damages and the discussion in the doctrine regarding the principle of permissibility of compensation for non-pecuniary damages suffered by legal entities, the study adopts the understanding of its permissibility. However, their compensation has only pecuniary dimensions (§ 3, III).

The study distinguishes between the amount of the unauthorized payment transaction and the amounts subject to compensation as damages incurred as a result of the refund of the payer's funds. Through an analysis of the norms of contractual and tort liability based on the objectives and functions of the bank's liability for unauthorized payment transactions in electronic environment, similarities and differences have been identified. For example, unlike tort liability, when an unauthorized payment transaction is the source of harmful consequences in the sphere of third parties (e.g., the payer's creditors), their claims for compensation cannot be directly directed at the bank on the basis of its liability for unauthorized payment transactions (§ 3, I). The principle of contractual liability that only foreseeable damages are compensatable also does not apply. This again proves the main thesis about the independent nature of liability.

In § 4, the causal link is examined in accordance with the prevailing understanding in the case Law Review of the "*necessary condition*" - of the many reasons taken into account, only the

circumstance that played a decisive role in causing the damage is taken into account. The analysis concluded that the behavior of the bank that manages the account of the injured payer played a decisive role in the unauthorized payment transaction and was a necessary condition for it to occur as a legal fact (§ 4, I). However, to establish the bank's liability, the analysis with a number of examples shows the need for its contribution to be legally relevant. Through the methods of induction and deduction based on the judicial practice, it is concluded that the liability for unauthorized payment transactions is assigned to the bank and in the event of an accidental event - criminal trespass by a third party, i.e. not because of its behavior, but because of the unauthorized payment transaction as an unlawful result, which usually stands in a cause-and-effect relationship with a behavior allowed by Law Review and even encouraged by the information society - the provision of payment services in an electronic environment. This again proves the main research thesis on the independent nature of liability, confirming the hypothesis of its strict nature. Given the starting point defined in the research, the conclusion for assessing the damages directly resulting from the unauthorized payment transaction as its logical, equivalent (at the same value) consequence is that it does not pose a particular difficulty, as long as direct and indirect damages are distinguished (§ 4, II).

The concept of guilt is discussed in § 5, based on the understanding that a bank, as a legal entity, can have its own guilty behavior, which is determined by the guilt of individuals in the formation and expression of the will of its management and representative bodies. Based on a study of the literary sources and relevant case Law Review, the dissertation work concludes the need to investigate guilt and, in particular, negligence, regardless of the perception of the bank's liability as strict (§ 5, I). The understanding of fault is perceived as the bank's attitude towards the due care in the performance of its obligations, since it matters how much diligence, effort, and resources the bank wishes to invest in order to investigate the specific factors of the particular transaction that could indicate the improper use of payment instruments (§ 5, II). Or the bank simply passes on its losses from unauthorized electronic payment transactions, which it was forced to pay, to its customers through the mechanism of fees and commissions. If so, it allows crackers to affect more and more payment accounts, making more and more breaches in its security systems.

The study traces the historical genesis of culpable versus blameless liability. It is pointed out that the principle of the continental legal system, borrowed from Roman Law Review, is the main prerequisite for the emergence of contractual liability. Strict liability without fault is based on another principle – guarantee-security, which is inherent in English Law Review. The analysis of the case Law Review shows that the most numerous are the decisions that assign the liability entirely to the bank, without establishing any culpable behavior. Even when fault is not decisive

and the bank's liability arises regardless of the required and exercised due diligence, the paper defends the position that it is necessary to study those circumstances with their inherent characteristics, the proof of which would lead to the bank's exemption from liability. This again confirms the strict nature of the liability, further justifying the definition of the hypothesis for the admissibility of exemption clauses.

Chapter IV. Grounds for exemption or limitation of the bank's liability

Chapter four examines the circumstances whose proof would lead to the release or limitation of the bank's liability for unauthorized electronic payment transactions, such as contractual and extra-contractual. Paragraph 1 is dedicated to the contractual grounds, the so-called "*exonerating clauses*". The various theoretical views on their admissibility under strict liability are presented. The possibility of release clauses being part of the preliminary information, part of the framework agreement for payment services itself, or the general terms and conditions of the agreement (§ 1, I) has been examined. By their nature, the release clauses for unauthorized electronic payment transactions are an incidental, secondary element of the content of the framework agreement for payment services, regardless of whether they are part of the agreement itself or the general terms and conditions attached to it. As such, their invalidity does not lead to the invalidity of the entire contract. They are not part of the terms of the subsequent payment transactions.

The admissibility and legal validity of release clauses in the context of unapproved electronic payment transactions are argued in the application of the normative method, based on a thorough examination of literary sources and, in part, relevant case Law Review, where available. Based on the analysis, it is concluded that the release clauses are the intersection point between the principles of autonomy of will and freedom of contract on one hand, and the principle of contractual fairness in the context of unresolved electronic payment transactions on the other (§ 1, II).

The study defines different limits of the legal effect of the exemption clauses according to the presence or absence of the consumer status (§ 1, III). Based on this, it is concluded that when the payment service user is a consumer, the bank's exempting clauses for unauthorized payment transactions have extremely narrow application – only in the absence of positive regulatory provisions and if they are not unequal (§ 1, III, pt. 1). Through various examples in the study, it is demonstrated that when the payment service user does not have the quality of consumer, the range of possibilities is much richer - to change the burden of proof when providing information, to

exempt the bank from the burden of proof for the authenticity and accurate execution of a certain type of electronic payment transactions, etc. (§ 1, III, item 2). When determining the limits of negotiation, special attention is paid to the combined effect of the release clauses, if agreed upon, and the danger that they may apply different conditions to the same type of framework payment service contracts with respect to certain customers. The inadmissibility of agreements that put competitors in an unequal position and may thus lead to the restriction or distortion of competition, and consequently to the interests of consumers being affected, is emphasized.

In Section 2 of the study, the narrowly defined possibilities for limiting and excluding the bank's liability for unauthorized payment transactions on a non-contractual basis are clarified, including the inapplicability of the rule that damages must be foreseeable when the obligation arises in the context of contractual liability. Extra-contractual grounds for exempting the bank from liability are considered in accordance with their objective, subjective, and temporal limits. The objective limits of liability are contained in those legal rules whose action and consequences are not predetermined or limited by individualizing characteristics of the specific subject, regardless of whether it is the bank or the injured payee in the unauthorized electronic payment transaction. These rules apply *erga omnes*, based on facts and circumstances of a purely objective nature. Of these reasons, considerable attention in the study is given to extraordinary and unforeseen circumstances (§ 2, I, t. 3) and cases of execution with an inaccurate unique identifier (IBAN) of the payment account (§ 2, I, p. 2) given their wide practical application. For completeness, low-value payment transactions are also considered, which fall outside the scope of liability due to the low amount of potential damages, including as a result of the limited scope of the affected individuals (§ 2, I, item 1).

The bank is not liable for the non-execution or inaccurate execution of a payment transaction due to inaccuracies in the unique identifier – IBAN, provided by the payment service user. It is not obligated to reimburse the amount of the transaction, but only to assist the payer in its reimbursement. The bank's release from liability for the execution of the electronic payment transaction in full compliance with IBAN meets the objectives set in European and national Law Review for automatic processing and fast execution of payments. The practice of European courts, including the Bulgarian court, shows that these goals are pursued more effectively if an interpretation is adopted that relieves the bank of the obligation to verify whether the IBAN provided by the payer actually corresponds to the person indicated as the recipient. However, the application of the stated basis has its limitations. The analysis of case Law Review justifies its inapplicability in the absence of the possibility to "*review*" the payment order before the payment transaction is approved by the payer and the approval is sent to the bank. This is also another confirmation of the strict nature of the liability for unauthorized payment operations.

The study provides an in-depth analysis of the general provision for exemption from liability under Chapter Five of the Public Procurement and Concession Act (Articles 67-100) in cases of extraordinary and unforeseen circumstances. It was determined that it contains two hypotheses: (i) extraordinary and unforeseen circumstances; and (ii) fulfilling a statutory obligation under EU Law Review or the Law Review of a Member State. Based on the analysis performed, it is concluded that the extraordinary and unforeseen circumstances under the Payment Services and Payment Systems Act meet the qualifying characteristics of an unforeseen event of force majeure. Therefore, it is accepted that the Payment Services Act regulates a special force majeure in the field of payment services, including information society payment services.

The analysis of case Law Review shows a restrictive interpretation and application of the special force majeure provision under the Payment Services and Payment Systems Act - it has been understood that it is applicable only in the hypothesis of inaccurate execution of a payment transaction, but not in the hypothesis of an unauthorized one. This understanding is also shared in the study, as the bank's liability for unauthorized payment transactions, unlike its liability for inaccurately executed but authorized transactions, is a separate type of financial liability. It has a strict character and specific functions that require a unified approach, including with regard to risk factors in the provision of information society payment services. Such are undoubtedly criminal attacks by third parties. To be excluded from the circle of extraordinary and unpredictable circumstances means to accept their predictability and regularity, which would contradict common sense. The opposite would mean emptying the content of the liability institute. Last but not least, irresistible force arises after the conclusion of the contract, the execution of which is hindered, while in the hypothesis of unresolved payment operations, the execution of the operation is generally undesirable by Law Review. As for the second hypothesis, namely the fulfillment of a statutory obligation under EU Law Review or the Law Review of a Member State, there is no logic to not applying it in the hypothesis of unauthorized payment transactions. Therefore, *de lege ferenda*, the study recommends that the provision of Article 97 of the Payment Services and Payment Systems Act be amended, with the scope of application of the two hypotheses being differentiated accordingly, in accordance with the differences in the bank's liability for unauthorized payment transactions and its liability for inaccurately executed but authorized transactions.

In the examination of the subjective limits (§ 2, II), the analysis concludes that the specific composition of the bank's strict liability for unauthorized payment transactions recognizes only the exclusive fault of the injured payer as a basis for excluding or limiting liability. The Law Review only addresses two scenarios: fraud against the payer and failure to fulfill one or more of their obligations under Article 75 of the Payment Services and Payment Systems Act, either

intentionally or due to gross negligence. Based on the analysis of the regulatory framework, it was clarified that the only grounds on which the bank can refuse to refund the amount of the unauthorized payment transaction is a case of fraud of the payer within the meaning of the Criminal Code. Therefore, when refusing to refund the funds for the unauthorized payment transaction, the bank should certify its grounds for suspicion and the purpose of the payer's fraudulent actions in its notification to the relevant competent authorities. The fraudulent actions of the payer must be aimed at creating a false impression of the authenticity of the disputed payment transactions. However, the burden of proof lies entirely on the bank, which is expected to conduct a full and primary proof, which is practically extremely difficult to achieve.

The comparative analysis between the two grounds for liability - direct initiation by the payer of the payment transaction to the bank that holds his account, and the use of a payment initiation service, shows that the bank is put in a more difficult position when the payer uses a payment initiation service from another payment service provider than when he does not use such a service. When using a payment initiation service, the bank is not entitled to refuse to reimburse the payer for the funds paid in the unauthorized payment transaction, even if it has reasonable doubts about the payer's fraud. The study also presents additional difficulties that lead to unequal treatment of the bank when using the payment initiation service from another provider, such as the lack of a contract between the bank and the payment initiation service provider that guarantees timely mutual notification of reasonable suspicion of fraud. Based on this, the study provides a well-reasoned proposal *de lege ferenda* to supplement the Payment Services and Payment Systems Act (§ 2, II, item 1).

The study shares the understanding that the bank's financial liability for unauthorized payment transactions fully applies the doctrine's findings on the joint causation of damages as a complex factual composition, which includes as common elements the failure of the injured party to fulfill previously established obligations, the damages suffered by him, and a direct causal link between the damages and his failure (§ 2, II, p. 2). The analysis of the relatively rich case Law Review shows that fraud against the payer, including in the form of phishing fraud, is considered by the court on the basis of intentional or grossly negligent failure to perform one or more of its obligations under Article 75 of the Payment Services and Payment Systems Act.

In addition to the failure to fulfill the obligations specified in Article 75 of the Payment Services Act, the failure must be the result of the payer's intent or gross negligence. As forms of fault, intent and gross negligence are not presumed and must be proven by the bank with full and principal evidence, which, if not conducted, cannot absolve the bank of liability. As a result of the research and in-depth analysis of the case Law Review, including a comparative analysis with the practice of the judicial authorities in other EU member states (mainly France and Italy), it is

concluded that the compensation of the injured party with the injured payer is a legal possibility not only to limit but also to exempt the bank from liability for an unauthorized electronic payment transaction, but in extremely limited hypotheses, which are considered and decided in a contradictory manner in the case Law Review.

The study established the fundamental importance of the court's approval of the electronic payment transaction. Even when the court allows unauthorized third parties to interfere in the payment process, the decisive contribution of the payer and the direct causal link of his behavior with the disputed as unauthorized payment transactions, his "*exclusive*" guilt, directly determine the court's understanding that the payment transaction is authorized. Therefore, when the payer acted with intent or gross negligence, it is practically very difficult to draw a clear dividing line between cases where the electronic payment transaction was "*authorized*" and cases where it was "*unauthorized*" which once again confirms the bank's strict liability for unauthorized payment transactions. However, the compensation of the injured party by the injured payer remains the most frequently used basis in practice for exempting the bank from liability.

Regarding the time limits in the study, it is concluded that the bank's liability for the unauthorized payment transaction begins at the moment the bank becomes aware of the unauthorized payment transaction, not at the moment of its registration (§ 2, III, item 1). The Law Review requires the bank to correct the unauthorized payment transaction, but only if the payment service user notified it without undue delay. The statutory period for notification is up to 13 months from the date of registration of the operation. The analysis of case Law Review, including that of the judicial bodies in the EU Member States, shows that the court is guided by the rule establishing a final 13-month deadline for the account holder to be charged with the unauthorized payment transaction, without assessing the reasonableness of any delay. Therefore, the bank's specific obligation to reimburse the amount of the unauthorized payment transaction is not subject to the general principle of enforceability under contract Law Review – it does not become enforceable from the moment it arises (Article 69, Paragraph 1 of the Contracts and Obligations Act). This again confirms the main research thesis on the independent nature of liability. The study shares the understanding that this final 13-month deadline is conclusive. The limitation period does not apply when the bank has not fulfilled its obligations to provide information about the payment transaction under Article 65, Paragraph 1 of the Payment Services and Payment Systems Act. The burden of proof for fulfilling the stated obligation rests entirely on the bank. Therefore, the simple objection by the payer to his non-performance is sufficient.

The deadline for the bank's obligation to refund the amount of the unauthorized payment transaction is one business day from the date of notification. The study assumes that this period is established in favor of the creditor - the injured payer. Therefore, the interest for the period until

the refund is remuneratory, not moratory, when it is due in accordance with the account conditions. When such interest is not owed, after the amount of the unauthorized payment transaction and all amounts withheld by the bank in connection with its execution (such as for fees and interest) are reimbursed, the account will be in the state in which the account would have been if the unauthorized payment transaction had not been executed.

In the study, the end of liability is established with the fulfillment of the full scope of obligations by the bank as the debtor in the sanction legal relationship to the injured payer from the unauthorized payment transaction. The end of liability also occurs if the damaged payee fails to act for more than 13 months, starting from the date of learning about the unauthorized electronic payment transaction. This again directly confirms the main research thesis on the independent nature of liability.

The revocation of a banking license is not a circumstance extinguishing the liability. Neither the closure of the payment account nor its transfer to another payment service provider is a extinguishing circumstance. There is no obstacle for the parties in the sanction legal relationship to settle the amounts due under the unauthorized payment transaction with a legal transaction - forgiveness, agreement, including a court agreement, novation, set-off, etc. With the occurrence of the extinguishing effect of the transaction, the end of the liability also occurs.

The same paragraph also addresses the issues regarding the statute of limitations (§ 2, III, pt. 2). Due to the fact that the Payment Services and Payment Systems Act does not contain explicit provisions regarding the statute of limitations applicable to the bank's liability for unauthorized electronic payment transactions, the exposition contains an interpretation of the general rules of civil Law Review based on the features of liability highlighted in the preceding exposition. The study shares the understanding that the general 5-year limitation period applies.

The claim under Article 79, paragraph 1 of the Payment Services and Payment Systems Act is not a claim for the return of the amount deposited in the bank account, but a claim for the restoration of the payer's payment account to the state it would have been in if the unauthorized electronic payment transaction had not been executed. Therefore, the study assumes that the claim under this claim — for the taking of the account holder in the part of the deposit affected by the unauthorized electronic payment transaction — is subject to a statute of limitations, even though there is no request for the return of the deposited amount. It is assumed that this statute of limitations is also 5 years, calculated from the due date of the claim of the account holder for repayment of the amount deposited in the account, which necessarily includes the claim for the

amount of the unauthorized electronic payment transaction, but not only. In the case of damage caused by a breach of an obligation, the moment of damage is decisive.

The analysis of the statute of limitations under Article 110 of the Contracts and Obligations Act for the payment of the amount deposited in the account, including the part of the deposit affected by an unauthorized electronic payment transaction, points to significant differences with the 13-month limitation period under Article 77(1) of the Bulgarian Payment Services and Payment Systems Act for the refund of the amount in the account. The statute of limitations prevents the exercise of the right to claim payment of the deposit from the bank, while the statute of limitations extinguishes the subjective right of the payer to demand from the bank the reinstatement of his account with the bank in the state it would have been in if the unauthorized electronic payment transaction had not been executed. The two claims are different – they have different legal grounds and different petitions.

Chapter V. Forms of the Liability and Instruments for its Enforcement

Chapter five, § 1 is presenting review of both forms of the liability, and namely: compensation for damages (§ 1, I) and penalty (§ 1, II). For the sake of completeness, the study presents also in brief the insurance as another potential instrument for limitation of the liability for unauthorized payment transactions in the digital environment with the disclaimer that the insurance products as such an instrument will be subject to another comprehensive research (§ 1, III). The focus in the study is the default interest (late payment interest) – contractual or legal one. The statutory defined method of calculation of the legal default interest amount is reviewed. Both the default interest and the penalty for default payment are subject to comparative analysis as the study finds it acceptable under the general rules for the damaged payer to differentiate his claim for damages as incurred losses and missed profits.

The application of the penalty is very limited. The study confirms the general acceptability of the penalty clause negotiation (§ 1, II, т. 1). In the cases of unauthorized payment transactions in the digital environment there is no legal impediments for the payer, especially when a trader, to negotiate with the bank a penalty for default in higher amount than the default legal interest. The penalty may be cumulative and compensatory. The research analyzes the scope of application of the different types of penalty clauses. The interests of the counterparties to negotiate eventual penalty is doubtful. It is practically impossible as of the date of the framework agreement for payment services conclusion to evaluate the damages, which will be later incurred from an unauthorized payment transaction. Therefore, the benefit for the payer from such a penalty clause is quite unclear. On the other hand, the bank has no interest to agree on eventual penalty given the potential remedy for the payer to claim compensation for damages in higher amount according to the general

rules. The same reasons are valid for the negotiation of alternative penalty, which has no practical value as well.

The limitative penalty application is also researched in the study (§ 1, II, T. 2). Based on the analyses made it is concluded that this type of penalty is subject to the same restrictions as already clarified for the validity of the exoneration clauses. It is accepted that the validity of such a penalty clause that releases the bank from the obligation to immediately refund the amount of all unauthorized payment transactions against payment of certain amount seems quite doubtful. With a very high probability such a clause – if agreed – will be proclaimed as null and void because of its contradiction with imperative provisions of the Law Review.

As instruments for liability's enforcement in § 2 of the study are subject to research both court and out-of-court payment dispute resolutions with regards to registered unauthorized electronic payment transactions. The focus of the study is on the out-of-court payment dispute resolutions. The study is emphasizing the stimulates for the counterarties to resolve their payment dispute out of the court. It was clarified that the fast arrangement of the relations is in interest of both the payer and the bank servicing his accounts because it is limiting the damages. Thus, less duly authorized payment orders, which are entered subsequently to the registering of the unauthorized payment transactions may be unLaw Reviewfully rejected as a result of not sufficient cash on account availability. The opportunity in the Law Review to use smart contracts as enabler of refund automation and self-execution in recovery of the proceeds under the unauthorized payment transaction are also analyzed and the respective benefits – highlighted.

Critical analyses of the legal framework of the proceedings in front of the Conciliation Commission for Payment Disputes to the Commission for Consumer Protection are made highlighting their advantages and disadvantages. Proceedings are facultative and are not a pre-requisite for file a Law Reviewsuit in front of the court but the payment services provider is obliged to inform the payment services user for the availability of such an option. But filing complaint to the payment services provider is a pre-requisite for filing complaint in front of the Conciliation Commission for Payment Disputes. Based on the analyses made a well-reasoned conclusion is drawn that the maximum treshold as set up to BGN 25 000 for a payment dispute subject to conciliation, which stays unchanged as of the date of the initial adoption of the Rules of the Conciliation Commission for Payment Disputes in 2015 needs to be updated, incl. due to the accumulated inflation during the last ten years. Such a low treshold is strongly reducing the payment disputes, which are falling within the Conciliation Commission for Payment Disputes competences (§ 2, I, T. 2). For the sake of completeness the study reviews in breif the mediation as recognized by the Law Review alternative dispute resolution mechanism, which may be applied

also to payment disputes related to unauthorized electronic payment transactions, incl. those exceeding BGN 25 000 (§ 2, I, т. 3).

The court proceedings have not any other specifics than the applied special rules for the proofs (§ 2, II). When the payment services user is claiming that he has not authorized the execution of the payment transaction the Law Review explicitly assigns to the bank the burden to prove the authenticity of the payment transaction, its proper registering and accounting as well as the lack of any technical problem or any other issue affecting the service as provided by the bank. The individual court protection under the action per art. 79, paragraph 1 PPSA is following the general rules of the Civil Procedural Code. The collective protection legal framework finds no application in the enforcement of the liability of the bank for unauthorized payment transactions (§ 2, II, т. 6).

It is a condemnation action for sentencing to recover the proceeds of the unauthorized payment transactions and the damages as incurred from it. The research of the court practice is witnessing that a condemnation action shall be filed separately for each single unauthorized payment transaction. Such an understanding of the court finds support in the study because of the fact that there is no identical damages, which are caused by the unauthorized electronic payment transactions. The payment accounts are affected by each transaction differently, different are the facts and circumstances, which serve as a basis of the infringement and thus, they form a separate and single ground for filing a separate Law Reviewsuit (§ 2, II, т. 1). The cumulative as the eventual objective conjunction of actions shall be admitted for hearing. In the light of the goals and functions of the liability legal regime, incl. the necessity for immediate recovery of the plaintiff's rights over the proceeds subject to the unauthorized payment transaction, the study defends the need to introduce the fast proceedings under the Civil Procedural Code also for the liability's enforcement. Respective proposals *de lege ferenda* are also made.

For the sake of completeness the study contains a brief overview of the jurisdiction, legitimation and process agreements related to payment disputes for refund of unauthorized electronic payment transactions. The specifics of the consumer disputes are highlighted. The understanding for the principle arbitrability of the payment disputes if not a consumer dispute is supported (§ 2, II, т. 3). The banking license revocation, the opening of a voluntary or compulsory liquidation proceedings of the bank as well as the opening of an insolvency proceedings against the bank do not disqualify the holder of the account affected by the unauthorized payment transaction as a creditor of the bank for its amount or for the damages as incurred from it. The proceedings for payment of the guarantee for the deposit affected by the unauthorized payment transaction is also briefed in the study (§ 2, II, т. 5).

Conclusion

In § 1 it is presented a summary of all the conclusions in the study. The present study offers a comprehensive analysis of the legal regime of the financial liability of the bank for unauthorized electronic payment transactions under the Bulgarian Law Review. The research is focused on the currently applicable legal regime. Its interpretation in the theory and court practice is also examined. The problems found are studied from comparative Law Review perspective as for their resolution is checked also the view in other country's doctrines. Certain similar legal constructs are analyzed and distinguished as well. Based on the research and analyses the following conclusions may be drawn, and namely:

- The bank's financial liability for unauthorized electronic payment transactions is subject to full harmonization at the European level, but it is incomplete and in some places deviates from European Law Review. The rules of contractual and tort liability cannot compete with the harmonized liability regime, but can only supplement it. They find subsidiary application when they do not infringe the special objectives and useful effect of the liability institute as set forth in European Law Review.
- The accumulated case Law Review is contradictory and does not provide a clear answer to the nature of liability and related issues. In this regard, the legislative framework needs to be amended and supplemented to fill the gaps. The process of discussing the third Payment Directive and the Payment Services Regulation in the EC provides a number of opportunities that can be used;
- The concise legal framework gives rise to a number of disputes of a theoretical nature with important practical significance. The main dispute is about the legal nature of the bank's financial liability for unauthorized electronic payment transactions as a special factual element of tort liability or a type of contractual liability. Resolving this issue is of great practical importance for the subsidiary application of general civil Law Review norms that govern the scope of damages, contributory negligence, limitation period, etc. It largely determines the possibilities and limits for negotiating exoneration clauses.
- At the core of resolving the above-mentioned issue is a complex and dynamic system of legal relations in the payment process. They develop between different participants and have a character and content for which there is no unambiguous answer in doctrine and case Law Review. The study demonstrated that in an electronic environment, these legal relationships have a specific characteristic (*differentia specifica*) that determines their particularities and requirements, including the payment accounts and access tools used. This specific difference

(differentia specifica) justifies defining electronic payment as a type of cashless payment, but with stricter requirements for the bank as a payment service provider.

- It has been proven that the bank has a central place in the system of legal relations in the execution of electronic payments. Of all the payment service providers, only the bank is licensed to collect and store money. Despite the contractual framework, it was demonstrated that when performing electronic payment operations, the bank enters into two mutually related but completely different legal relationships with the payer of the electronic payment. On the one hand, the bank enters into a payment relationship, in which it defines the payment instrument. And on the other hand, in legal terms, the bank opens and manages an account with online access, which provides the payment coverage with the payment instrument.
- It was clarified that the reliable and secure functioning of the payment system requires the quick and easy neutralization of the damaged payer, including the rapid redistribution of the damages from the unauthorized payment transaction to the banks as licensed participants that meet the strictest requirements for capital and liquidity. Therefore, the sanction legal relationship, through which the liability for unauthorized payment transactions is realized, arises and develops only in the person of the bank when it services the account of the injured payer, even if it is not its actual holder. This demonstrated the leading role of the legal relationship for opening and maintaining the bank account of the injured payer in realizing the liability.
- Despite the contractual nature of the legal relationship for opening and maintaining the bank account of the injured payer, based on the public interest in providing payment services to the information society and the harmonized special liability regime at the European level, this study concludes that the bank's liability for unauthorized payment transactions is a separate type of civil liability. It is special and different from contractual and tort liability. The independent nature of the liability directly stems from the characteristics and dynamics of the payment relations, for the protection of which it was created as a legal regime.
- The specific content of the sanctioning legal relationship is crucial for this conclusion – the restoration of the payer's payment account to the state it would be in if the unauthorized payment transaction had not been executed. The dynamics of this recovery are also crucial to the conclusion.
- The requirement for immediate removal of the state of infringement also reflects the genesis in the development of the institute in European Law Review. Thus, in addition to the interests of the damaged payer, the interests of an extremely wide range of entities dependent on the

reliable and secure functioning of the payment system are guaranteed, including the other participants in this system, and thus the turnover as a whole.

- The independence of the legal regime of the bank's financial liability for unauthorized electronic payment transactions is also reflected in the conditions for its occurrence. These prerequisites define liability as strict. To adequately respond to the new realities in the development of payment relations, the institute of liability provides for compensation not only for culpable behavior and non-fulfillment of the bank's obligations in accordance with the existing rules, but also for behavior that meets all established rules and professional standards for due diligence. The study proved that liability in some cases is objective, as it arises in a hypothesis where there is no unLaw Reviewful behavior on the part of the bank. Such are the cases when the damages are caused by a third party in the payment process and there is no basis for the bank's full or partial exemption from liability for damages. It was clarified that the illegality was limited to the registration of the unauthorized payment transaction.
- Based on a comparative legal study, it was demonstrated that the rules for the bank's strict liability are the most fully consistent with the principles of efficient allocation of damages from unauthorized payment transactions. These rules correspond in the highest degree to the principle of loss spreading, the principle of loss reduction, and the principle of loss imposition.
- Based on the research conducted, it was concluded that the criterion for the bank's due diligence, as defined by Law Review, i.e., the diligence of a good merchant, is insufficient and should be increased. The bank is a professional participant with a key role in the payment process. Therefore, the care it owes should correspond to its quality as a professional participant in the payment system. It should be higher than the due diligence required from other traders who do not have such quality and are not subject to payment supervision.
- In its relations with clients, the bank should provide all the prerequisites for guaranteeing against possible breaches, including by introducing additional security measures for which there is technical possibility. Therefore, the liability should punish by due diligence the touching not of the negative, but of the positive interest. Such interference is any update of the bank's payment infrastructure that is not fast enough. Such are the unreliable and ineffective procedures the bank applies for identifying, managing, controlling and reporting the risks it is exposed to or may be exposed to in the process of providing electronic payment services. Ultimately, these are the risk factors that can lead to an unauthorized electronic payment transaction as their unLaw Reviewful result. The payer should not be held

responsible if they have fallen victim to a criminal act against which they lack the specific expertise or capabilities to anticipate and take adequate precautions.

- The study also clarified that the bank's strict liability for unauthorized payment transactions does not, in itself, constitute an obstacle to the validity and effectiveness of exemption clauses when such clauses are agreed upon. It has been proven that the release clauses are the intersection point between the principles of autonomy of will and freedom of contract on one hand, and contractual justice on the other. Therefore, when the payment service user is a consumer, the bank's exempting clauses for unauthorized payment transactions have extremely narrow application – only in the absence of positive regulatory provisions, if they are not unequal.
- When the payment service user does not have the status of a consumer, the study demonstrated a rich palette of possibilities for exemption clauses. These are the arrangements for changing the burden of proof when providing information. Such are the bank-releasing clauses that relieve the burden of proof for the authenticity and accurate execution of a certain type of electronic payment transactions. When determining the limits of negotiation, special attention was paid to the combined effect of the exemption clauses when agreed upon, including the danger that they may apply different conditions to the same type of framework payment services contracts with respect to certain clients. The inadmissibility of agreements that put competitors in an unequal position and thus lead to the restriction or violation of competition, and consequently to the infringement of consumers' interests, was emphasized.
- The narrowly defined options for limiting and excluding the bank's liability for unauthorized payment transactions on a non-contractual basis were also clarified. The rule of foreseeability of damages in contractual liability upon the creation of the obligation is inapplicable due to its incompatibility with the goals and usefulness of the liability regime.
- The objective limits were examined in the special grounds for exemption from liability in cases of force majeure and in cases of completed transactions in accordance with the IBAN specified by the payer. The inapplicability of this ground was noted in the absence of the possibility to *"review"* the disputed transaction.
- In the examination of the subjective limits, it was concluded that the special composition of the bank's strict liability for unauthorized payment transactions recognizes only the exclusive fault of the injured payer as a basis for excluding or limiting liability. Of the two hypotheses established in the Law Review, only the non-fulfillment of one or more of the payer's

obligations under Article 75 of the Payment Services and Payment System Act, intentionally or due to gross negligence, has practical significance.

- The study concluded that the bank's liability for an unauthorized payment transaction begins at the time the bank becomes aware of it, not at the time of registration. The end of liability occurs not only with the fulfillment of the full scope of the bank's obligations to the injured payer from the unauthorized payment transaction, but also with the payer's inaction within the 13-month exclusion period for challenging the transaction before the bank. The revocation of a banking license is not a circumstance extinguishing the liability. It is not such a circumstance to close the payment account or to transfer it to another payment service provider. The payer does not lose their rights upon the initiation of voluntary or compulsory liquidation proceedings, nor upon the initiation of insolvency proceedings against the bank.
- The characteristics and dynamics of payment relationships, for whose protection the legal regime of the bank's financial liability for unauthorized payment transactions was created, are also clearly evident in the established special evidentiary rules that facilitate the rapid realization of liability.
- Payment disputes over unresolved payment transactions may be subject to mediation. For consumer payment disputes, the special requirements of the Law Review must be met. Despite the legislator's desire for out-of-court settlement of payment disputes, the established restrictions in the rules of procedure of the Conciliation Commission for Payment Disputes do not encourage the parties to reach conciliation agreements and should be reconsidered.
- Individual judicial defense against the bank is carried out according to the general rules of the Code of Civil Procedure, even when the plaintiff is a consumer. The rules of the expedited procedure do not apply. The claim is a condemnatory one. When the plaintiff does not have the status of a consumer, there are no obstacles to the framework contract for payment services designating a local jurisdiction other than the one specified by Law Review, and the dispute being referred for consideration by an arbitration court.
- The interest affected by the unauthorized payment transaction is always individual, not collective. Even in the event of an operational incident affecting multiple payment service users, unauthorized payment transactions do not cause identical damage. Therefore, the collective protection mechanism does not apply to the bank's liability for unauthorized payment transactions.

As a result of the comprehensive study of the rules regarding the bank's liability for unauthorized electronic payment transactions, § 2 contains proposals for improving the regulatory

framework with specifically formulated texts and specifically indicated normative acts, of which these texts are to become a part. The proposals de lege ferenda are divided into three categories: (i) proposals to fill gaps of structural significance, which aim to give a complete systematic character to the legal regime (§ 2, I, items 1 – 5); (ii) proposals aimed at highlighting the security (guarantee) function of the bank's financial liability for unauthorized electronic payment transactions (§ 2, II, items 1–5); and (iii) proposals of a purely technical nature or relating to other similar legal concepts (§ 2, II, items 1–4).

Paragraph 3 contains a brief overview of the draft Regulation of the European Parliament and of the Council on payment services in the internal market and amending Regulation (EU) No 1093/2010, focusing on the regulation of the bank's financial liability for unauthorized payment transactions. It has been noted that such an approach would have its positive and negative sides. On the one hand, this will achieve equal regulation of liability in all EU member states. On the other hand, however, the success of such an approach will depend heavily on the level of harmonization achieved between the still fragmented legal systems of the individual EU member states.

The proposed arrangement demonstrates the preservation of the independent and strict nature of liability. To some extent, the proposed development of the legal framework for liability for unauthorized payment transactions corresponds to two fundamental principles. First and foremost, the liability remains strict for the bank as the primary payment service provider, easy and quick to implement, with a limited number of grounds for exemption. This strictness is a direct manifestation of the security (guarantee) function of liability, which, as evident from the dynamics of secondary EU Law Review, is gaining increasing importance and necessitates its transformation into primary Law Review. Thus, the liability will encourage even faster and accelerated crackers update of the bank's payment infrastructure, introducing new, even more reliable and effective procedures for managing, controlling, and reporting risks in the electronic environment, thereby ensuring the reliable and efficient functioning of payment systems and turnover.

On the other hand, the regulation shows a tendency to further expand the protective mechanisms – introducing a service for checking the compliance of the individual identification data and the name of the recipient provided by the payer, allowing the requirements for users to also apply to micro-enterprises, albeit at the discretion of the EU member states, introducing special grounds for liability when a user has been manipulated by a third party posing as an employee of their payment service provider, introducing a requirement for "real" grounds for the payer's suspicions of fraud and a specific procedure for establishing them, and so on.

However, overdoing the strictness of banks' liability for unauthorized electronic payment operations may be counterproductive and lead to their gradual withdrawal from this important economic segment, such as payments. At some point, it may become unprofitable for banks to provide information society payment services, and they may cede this activity entirely to technology companies. If in their business model the expenses for covering losses from unauthorized payment transactions, along with the necessary investments for constant technological renewal, no longer justify the provision of payment services to the information society, banks can safely redirect their capital to another commercial activity. This would put at risk both the reliable and smooth operation of payment systems and the protection of payment service users, especially consumers, as the most vulnerable participants, since in the vast majority of cases, the under-regulated technology companies are not as capitalized and resilient to shocks as banks. The balance is dynamic and depends on many factors, but it should be constantly sought in view of the current state of the payment relations.

III. PUBLICATIONS RELATED TO THE TOPIC OF THE DISSERTATION

1. **Does IBAN guarantee that the bank is not liable for unauthorized payment transactions?**
volume: 22 pages, published in the **Commerce Law Review Review**, vol. 1, 2025
2. **Alternative Dispute Resolution of Payment Disputes – How to Use**
volume: 8 pages, published in the **Commerce and Obligation Law Review Review**, vol. 2, 2025
3. **How strict is the bank's liability for unauthorized payment transactions in electronic environment?**
volume: 12 pages, published in the **Accounting, Taxes and Law Review Review**, vol. 5, 2024
4. **Contractual grounds for reducing and exempting the bank from liability for unauthorized electronic payment transactions**
volume: 8 pages, published in the **Commercial and Obligation Law Review Review**, vol. 5, 2024
5. **Review of the latest changes in the terms and conditions for opening payment accounts and executing payment services**
volume: 9 pages, published in the **Accounting, Taxes, and Law Review**, vol. 11, 2022
6. **Legal effects of banks suspending the offering of time deposits**
volume: 9 pages, published in the **Commercial and Obligation Law Review**, vol. 9, 2021
volume: 9 pages, published in the **Accounting, Taxes, and Law Review**, vol. 8, 2021
7. **Framework agreement for payment services under the new Payment Services Act and the new BNB Regulation No. 3**
volume: 10 pages, published in the **Bulgarian Lawyer Review**, vol. 7, 2018
8. **New BNB regulation on the conditions and procedure for opening payment accounts, for executing payment transactions and for using payment instruments**
volume: 17 pages, published in the **Accounting, Taxes, and Law Review**, vol. 5, 2018

9. **New payment services for payment initiation and account information provision**
volume: 19 pages, published in the **Bulgarian Lawyer Review**, vol. 5, 2018
10. **The new Law Review on Payment Services and Payment Systems**
volume: 30 pages, published in the **Accounting, Taxes, and Law Review**, vol. 4, 2018
appendix
11. **Changes in the regime of the general terms and conditions under the Consumer Protection Act, in relation to financial services contracts**
volume: 7 pages, published in the **Accounting, Taxes, and Law Review**, vol. 4, 2016
12. **New Law Review on electronic identification**
volume: 6 pages, published in the **Bulgarian Law Reviewer**, vol. 9, 2016
13. **Negative interest rates – regulation and application in loans and deposits**
volume: 12 pages, published in the **Accounting, Taxes, and Law Review**, vol. 7, 2015
14. **New rules for determining the amount of statutory interest on overdue debts**
volume: 5 pages, published in the **Accounting, Taxes, and Law Review**, vol. 7, 2012
15. **Legal regime of electronic commerce**
volume: 7 pages, published in the **Bulgarian Lawyer Review**, vol. 9, 2007
16. **Completion of the Regulations on the Conditions and Procedures for the Execution of Payment Operations and the Opening of Bank Accounts**
volume: 8 pages, published in the **Finance and Law Review**, vol. 9, 2009
17. **Legal framework of the payment services agreement**
volume: 10 pages, published in the **Market and Law Review**, vol. 7, 2009
18. **Deadlines and conditions for executing payment transactions under the new Payment Services and Payment Systems Act**
volume: 9 pages, published in the **Finance and Law Review**, vol. 8, 2009
19. **Legal regime and requirements for the activities of payment institutions**
volume: 10 pages, published in the **Market and Law Review**, vol. 9, 2009
20. **Liability of payment service providers when using payment cards on the Internet**
volume: 10 pages, published in the **Market and Law Review**, vol. 11, 2009
21. **Legal regime and requirements for the activities of electronic money institutions**
volume: 9 pages, published in the **Finance and Law Review**, vol. 6, 2011
22. **Changes to Bulgarian National Bank Ordinance No. 3 regarding the transfer of payment accounts and the fees charged on them**
volume: 12 pages, published in the **Finance and Law Review**, vol. 9, 2016
23. **Cash-free payments and the national payment system after the entry into force of the new BNB Ordinance No. 3 of June 27, 2002**
volume: 13 pages, published in the **Bulgarian Lawyer Review** vol. 9, 2002

24. **The new BNB Ordinance No. 3 on non-cash payments and the national payment system** volume: 7 pages, published in **the Finance and Law Review**, vol. 9, 2002
25. **Primary obligations of the bank account holder**
volume: 5 pages, published in **the Market and Law Review**, vol. 1, 2002
26. **Compound interest**
volume: 3 pages, published in **the Market and Law Review**, vol. 2, 2003
27. **Bank's obligations under the bank account agreement**
volume: 9 pages, published in **the Market and Law Review**, vol. 1, 2003
28. **Cross-border bank transfer agreement**
volume: 7 pages, published in **the Market and Law Review**, vol. 10, 2003
29. **The new BNB Ordinance No. 13 on the application of the international bank account number and bank codes**
volume: 7 pages, published in **the Finance and Law Review**, vol. 7, 2005
30. **A Money Transfer, Electronic Payment Instruments and Payment Systems Act has been adopted**
volume: 9 pages, published in **the Bulgarian Lawyer Review** vol. 9, 2005